

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ЕТНОЛОГІЇ ТА КРАЄЗНАВСТВА

Освітній рівень: Магістр
Освітня програма: «Етнологія»
Спеціальність: 032 «Історія та археологія»

Формування радянських масових святкувань в УСРР в 1920-х рр. (на
прикладі відзначення річниць «Жовтня»)

Кваліфікаційна робота студента:
Масненко Назарія Сергійовича

(підпис здобувача освіти)

Науковий керівник: доктор історичних наук,
професор
Борисенко М. В.

(підпис наукового керівника)

«Рекомендовано до захисту на ЕК»
Завідуючий кафедри Етнології та краєзнавства:
доктор історичних наук, професор Капелюшний
В.П.

(підпис завідувача кафедри)

КИЇВ 2023

АНОТАЦІЯ

Масненко Н.С. Формування радянських масових святкувань в УСРР в 1920-х роках (на прикладі відзначення річниць «Жовтня»), магістерська кваліфікаційна робота, складається із вступу, п'яти розділів та висновків, обсяг роботи 93 сторінки, Київ 2023.

Після приходу до влади більшовиків, та утворення радянської тоталітарної держави, значна увага приділялася створенню нової радянської святкової культури. Вона слугувала досить зручним інструментом для насадження серед населення норм, цінностей, ідеалів, стереотипів, моделей поведінки, які формували позитивний образ та ставлення до радянської влади. А зі встановленням радянської влади в Україні та утворенням УСРР, дана практика переносилася і на українські території. Важливу роль в даному процесі відігравав комплекс державних радянських свят, яким було відзначення річниць «Жовтня», що символізувало початок утворення радянської держави. Відзначення даного свята припадало на 7 листопада, а з 1927 року додалося ще й 8 листопада. І увесь ідеологічний та світоглядний спектр, який більшовики намагалися нав'язати через святкову культуру найяскравіше проявлявся саме через це свято, підготовку та святкування якого в 1920-х роках в УСРР і присвячена дана робота.

У даній роботі проаналізовано джерельну базу з даної проблематики, яка включає в себе матеріали преси та архівні джерела 1920-х років, які дають змогу розглянути та проаналізувати особливості процесу підготовки та проведення відзначення річниць «Жовтня» в УСРР в 1920-х роках. Розглянуто та проаналізовано українську та зарубіжну історіографію щодо даної проблематики, визначено основні тенденції та напрями, які розкриваються в українській та зарубіжній історіографії з даної теми.

Автором також розглянуто та досліджено особливості організаційної структури для підготовки та проведення святкування річниць «Жовтня». Визначено роль та структуру святкових комісій. Виокремлено роль та значення ідейного навантаження в ході підготовки та проведення святкування «Жовтня». Досліджено форми, які застосовувалися в ході відзначення жовтневого свята, їх особливості та еволюцію протягом 1920-х років. Вказано на роль жовтневого свята у міфологізації історії щодо Українських національно-визвольних змагань 1917-1921 рр.

Ключові слова: радянські масові святкування, «Жовтень», організаційна структура, ідейний зміст, форми святкування, міфологізація історії Українських національно-визвольних змагань 1917-1921 рр.

SUMMARY

Masnenko N.S. The formation of Soviet mass celebrations in the USSR in the 1920s (on the example of the celebration of the "October" anniversaries), master's thesis, consists of an introduction, five chapters and conclusions, the volume of the work is 93 pages, Kyiv 2023

After the Bolsheviks came to power and the formation of the Soviet totalitarian state, considerable attention was paid to the creation of a new Soviet holiday culture. It served as a rather convenient tool for instilling among the population norms, values, ideals, stereotypes, models of behavior that formed a positive image and attitude towards the Soviet government. And with the establishment of Soviet power in Ukraine and the formation of the USSR, this practice was transferred to Ukrainian territories. An important role in this process was played by the complex of state Soviet holidays, which marked the anniversaries of "October", which symbolized the beginning of the formation of the Soviet state. The celebration of this holiday fell on November 7, and since 1927, November 8 was also added. And the entire ideological and worldview spectrum, which the Bolsheviks tried to impose through the holiday culture, was most vividly manifested precisely through this holiday, the preparation and celebration of which in the 1920s in the USSR and this work is dedicated.

This paper analyzes the source base on this issue, which includes press materials and archival sources of the 1920s, which make it possible to consider and analyze the peculiarities of the process of preparing and celebrating the "October" anniversaries in the USSR in the 1920s. Ukrainian and foreign historiography on this issue has been reviewed and analyzed, the main trends and trends revealed in Ukrainian and foreign historiography on this topic have been determined.

The author also considered and researched the peculiarities of the organizational structure for the preparation and holding of the "October" anniversary celebration. The

role and structure of holiday commissions have been determined. The role and significance of the ideological load in the course of preparing and holding the "October" celebration is highlighted. The forms used during the celebration of the October holiday, their features and evolution during the 1920s were studied. The role of the October holiday in mythologizing the history of the Ukrainian national liberation struggle of 1917-1921 is indicated.

Keywords: Soviet mass celebrations, "October", organizational structure, ideological content, forms of celebration, mythologizing of the history of the Ukrainian national liberation struggle of 1917-1921.

Зміст

Вступ.....	7
Розділ 1 Характеристика джерел	11
Розділ 2 Історіографія проблеми.....	19
2.1 Українська історіографія.....	19
2.2 Зарубіжна історіографія.....	24
Розділ 3 Організаційна структура.....	40
Розділ 4 Ідейний зміст	51
Розділ 5 Форми святкування.....	61
Розділ 6 Міфологізація історії Українських національно-визвольних змагань у відзначенні річниць «Жовтня».....	85
Висновки	89
Список використаної літератури та джерел	92

Вступ

Жовтневий переворот в 1917 р., здійснив значний вплив на життя тієї частини суспільства колишньої території Російської імперії, яка була інтегрована до складу радянської держави. Захопивши владу більшовики прагнули отримати владу над усіма галузями життя населення, політикою, економікою та культурою, зокрема і святковою.

Святкова культура посідала досить значне місце в більшовицькій державі, адже за її допомогою можна було досягти досить багато цілей. Зокрема святкова культура використовувалася як інструмент впливу на населення, за допомогою чого нав'язувалися відповідні цінності, ідеали, світоглядне бачення, яке репрезентувало у позитивному світлі радянську владу перед населенням, обґрунтовуючи через міфологізацію історії легітимність радянської влади та необхідність виконання усіх завдань та цілей які ставилися більшовиками перед населенням.

З приходом до влади більшовики здійснили реорганізацію календаря, затвердивши Радою Народних Комісарів від 24 січня 1918 р. « Декрет про введення західноєвропейського календаря», за яким система літочислення велася за григоріанським календарем, згідно з яким за 31 січнем 1918 р. йшло 14 лютого. В Україні григоріанський календар був введений Центральною Радою 12 лютого 1918 р. (за старим стилем), за яким 15 лютого ставало 1 березням, тому на території України це не було винаходом більшовиків. Однак все ж для партії Леніна це було важливим нововведенням, адже новий календар символізував утвердження нового ладу і відповідно до цього, згідно з новою системою літочислення, вводилися і нові свята, які остаточно були узаконені в грудні 1918 р. «Правилами про щотижневий відпочинок і святкові дні», серед яких були 1 травня – день Інтернаціоналу і 7 листопада – день «Жовтневої революції», або його ще називали «Жовтень». В Україні впровадження даних свят було безпосередньо

пов'язано з приходом і встановленням радянської влади. Зокрема 28 лютого 1919 р. тимчасовим положенням «Про восьмигодинний робочий день», затвердженим Наркоматом праці УСРР, було сформовано перший власний календар вихідних радянської України¹. До нього входили і День Інтернаціоналу і день Жовтневої революції. Правовою основою для перенесення більшовицьких свят з радянської Росії в УСРР став декрет Всеукревкому від 27 січня 1920 р. «Про об'єднання діяльності УСРР та РСФРР», згідно якого «всі декрети та постанови УСРР касуються і замінюються декретами РСФРР.»² Таким чином Наркомат праці, який займався проведенням свят, підпорядковувався загальносоюзним відомствам, і всі радянські свята автоматично ставали обов'язковим і на території УСРР.

Одним із найголовніших радянських свят, було відзначення річниць «Жовтня», яке здійснювалося 7 листопада, а з 1927 року ще й 8 листопада. Це було загальнодержавне свято, дні святкування якого були вихідними і тому його святкування в обов'язковому порядку проходило по всій території СРСР і в УСРР зокрема. Для підготовки до даного свята створювалася ціла низка святкових комісій, які мали досить централізоване управління, і вони були покликані організувати дане свято за єдиним зразком, основні риси якого розроблялися у Москві Центральною комісією, яка кожного року видавала спеціальні розпорядження та брошури щодо особливостей підготовки та проведення святкування.

Крім того надзвичайно важливим було ідейне наповнення жовтневого свята, адже через нього намагалися прищепити населенню ідеалізовані та в позитивному для більшовиків руслі погляди на історію встановлення радянської влади, норми,

---

¹ Становлення моделі масового свята в тоталітарному суспільстві / С. А. Куцак // Мистецтвознавчі записки - 2018. - Вип. 34. - С. 60-70.

² Державні свята в Україні 1920 – 1930-х рр. як засіб формування радянських політичних цінностей / О. Тарапон // Актуальні питання гуманітарних наук - 2016. - Вип. 15. - С. 96-102.

цінності, ідеали, ставлення до владних структур, пропагувалося вирішення поточних політичних та економічних завдань.

Досить згубним та негативним була роль жовтневого свята, як радянської масової культури загалом що висвітлення історії приходу більшовиків до влади. Адже така історія була досить сильно міфологізована, перекручена та заангажована більшовицькою ідеологією, де занадто ідеалізувалася самі більшовики і навпаки в різко негативному руслі подавалася історія тих кого більшовики вважали своїми противниками. Це стосується і Українських національно-визвольних змагань 1917-1921 рр., діячів та структури яких більшовики досить сильно очорнювали, в тому числі в ході підготовки та проведення святкувань, що мало згубний вплив на уявлення населення щодо національних державотворчих процесів в Україні.

Актуальність даної теми полягає у тому, що вона не достатньо повно висвітлена в українській історіографії і дає змогу з'ясувати роль радянської святкової культури як інструменту впливу на населення.

Мета даної роботи – дослідити особливості підготовки та проведення відзначення річниць «Жовтня» в 1920-х роках.

З поставленої мети випливають такі **завдання**:

- охарактеризувати організаційну структуру та діяльність комісій для підготовки відзначення річниць «Жовтня» в 1920-х роках;
- охарактеризувати «Жовтня» в ході підготовки та проведення святкування;
- визначити форми святкування «Жовтня» в 1920-х роках;
- з'ясувати місце жовтневого свята у міфологізації історії Українських національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. в ході підготовки до святкування в 1920-х роках.

Об'єктом дослідження є такі свята як Перше травня, роковини «Жовтневої революції».

Предметом є процес святкування та значення таких свят як Перше травня, роковини «Жовтневої революції» у період 1920 - 1928 рр.

В основі методологічної бази дослідження – використано багатьох методів дослідження: як загальнонаукових, так й історичних, і практичних. В роботі були використані принципи історизму; об'єктивності дослідження (в першу чергу, це стосується аналізу та опрацювання джерел задля об'єктивної реконструкції історичної складової процесу; базування на історичних джерелах, історіографії. Загальнонаукові методи синтезу та аналізу були використані під час написання даної роботи задля розкриття суті підготовки проведення святкування «Жовтня».

Структура даної роботи зумовлена метою та поставленими завданнями. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновку та списку використаних джерел та літератури. Перший розділ стосується характеристики джерел, другий розділ — характеристики історіографії, третій розділ організаційної структури підготовки та проведення святкування, четвертий розділ — ідейного наповнення свята, п'ятий розділ — формам відзначення свята, шостий розділ — міфологізації історії Українських національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. в ході підготовки до відзначення річниць «Жовтня» в 1920-х роках.

Розділ 1

Характеристика джерел

У роботі використовується цілий ряд джерел, які досить мало, або досить часто не використовувалися в українській історіографії для розгляду та аналізу особливостей формування радянської масової обрядовості в контексті відзначення річниць «Жовтня» в 1920-х роках. Тому ці джерела є досить унікальними з точки зору інформативності щодо даної теми, адже містять у собі матеріал, який дає краще зрозуміти цілий ряд аспектів щодо радянської масової культури в 1920-х роках.

І одним із найважливіших джерел, які використовуються в даній роботі є радянська преса 1920-х років. Зрозуміло, що всі видання в СРСР, та УСРР зокрема були поставлені під жорсткий цензурований контроль. І тому зміст цих видань є пропагандистським, направленим на те, аби сформувати в читачів позитивну думку та ставлення щодо сутності, радянської влади, її діяльності та історії. Для цього подача матеріалу в пресі була досить тенденційною, однобічною, висвітлювали лише ті моменти, які були найбільш вигідні та потрібні для більшовицького керівництва. Це стосується досить різноманітного кола питань, а саме міжнародної політики, економіки, політичного та культурного становища. Зокрема висвітлення питань міжнародного становища відбувалося виключно в ключі того, що СРСР є «форпостом соціалістичної революції для звільнення робітників від гніту капіталістичних країн» і будь які факти та події, які відбувалися в той час, подавалися саме з такої точки зору. Це обумовлено ідеологічними та пропагандистськими завданнями, які ставила перед собою радянська держава, а саме через постійне нагадування щодо загрози з боку так званих «капіталістів», згуртувати навколо себе населення, показати що крім більшовицької влади іншої кращої альтернативи немає, і потрібно виконувати усі накази та розпорядження партійної влади. А для цього через вигадану уявну загрозу, прославлявся культ

Червоної армії, яка була єдиним порятунком у цій вигаданій загрозі. І тому червоноармійців постійно залучали до різних святкувань, особливо коли це стосувалося державних свят, таких як «Жовтень» та 1 травня.

А використовуючи даний концепт постійної загрози з боку капіталістичних країн, за допомогою преси радянська влада схиляла народ до необхідності виконання усіх завдань та стратегій, які ставилися партією. Це зокрема і будівництво промислових підприємств, сільськогосподарська кооперація тощо. Не забували і про сферу культури, де найбільшу увагу в 1920-х роках зацентровували на «ліквідації неписьменності», яка мала на меті навчити населення грамотності яке таким чином повинно було краще сприймати та засвоювати ідеї, які пропагували більшовики, особливо за допомогою преси.

Що ж до ролі преси у висвітленні процесу формування радянських масових святкувань, то їх роль була досить величезною і дає багатий матеріал, який проаналізувавши та відкинувши з нього ідеологічні та пропагандистські нашарування, дає нам уявлення щодо особливостей радянських свят в 1920-х роках.

Так, у радянській пресі досить детально описується процес підготовки та проведення свята. Ще починаючи із формування центральних, округових, районних та сільських святкових комісій, постійно описувалася їх діяльність та перебіг підготовки до свята. Це дає нам змогу зрозуміти, терміни в які проводилася підготовка до святкування, а вона зазвичай займала 1-2 місяці, за виключенням підготовки до 10-ї річниці «Жовтня» в 1927 році.

Також у пресі досить детально подається інформація щодо основних напрямів роботи святкової комісії, особливості залучення різного роду організацій, для підготовки, а також заходів які проводилися для підготовки до свята. Це дає нам змогу краще зрозуміти структуру організації свята, яким чином більшовики

намагалися досягнути масовості у проведенні свята через його підготовку, хто входив до складу святкових комісій, яким чином здійснювалася централізоване управління святом і як здійснювався контроль за дотриманням розпоряджень щодо підготовки та проведення святкування. Це надзвичайно важливий матеріал для розуміння організаційної складової проведення свята, яке досить добре подається у матеріалах преси 1920-х років.

Однак окрім організаційного аспекту радянська преса має досить значний матеріал щодо ідеологічної складової, яка була найголовнішою в ході святкування. Адже радянські свята, особливо відзначення річниць «Жовтня», використовувалися як інструмент впливу на населення. За допомогою свят більшовиками насаджувалися ідеали, цінності, норми, моделі поведінки, світоглядна картина, яка нав'язувалася населенню. Відповідно преса дає досить багато матеріалу щодо того, якими були ці ідеї, як вони змінювалися протягом 1920-х років та у яких формах їх насаджували серед населення. Це надзвичайно важливий матеріал для розгляду та аналізу радянської святкової культури, без якої досить важку зрозуміти її особливості.

Ну і не менш важливим є те, що радянська преса досить детально описувала і сам процес святкування жовтневого свята, що дає змогу краще зрозуміти даний процес. Зокрема у пресі розписувався графік проведення заходів, їх послідовність, особливості проведення святкової демонстрації, яка дещо змінювала свої організаційні аспекти протягом 1920-х років, та ідеологічне навантаження, яке було невід'ємним елементом в ході святкування.

Звичайно попри всі переваги радянської преси, як джерела щодо вивчення радянської святкової культури, воно досить ідеологічно заангажоване і тому для їх аналізу варто відокремлювати ідеологічну складову, розуміючи що багато аспектів були занадто ідеалізованими і це також враховувалося при розгляді та аналізі даного джерела.

Для написання даної роботи аналізувалися та використовувалися такі газети як «Вісті ВУЦВК», «Вісти -Известия», «Звезда», «Пролетарий», «Думка», «Вечернее радио», «Известия», «Пролетарская правда». Тому варто охарактеризувати кожне видання.

Що ж до газети «Вісті ВУЦВК» то її основні напрями роботи були окреслені у постанові Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету від 16 грудня 1925 р. під назвою «Про Видавництво офіційного органу Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету Рад Робітничих, Селянських і Червоноармійських депутатів «Вісти ВУЦВК», де вказується наступне: «Видавництво "Вісти ВУЦВК" має головним завданням випускати й розповсюджувати щоденну газету "Вісти Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету Рад Робітничих, Селянських і Червоноармійських Депутатів", скорочено під назвою "Вісти ВУЦВК", де друкується також у реченні, що їх встановлюють Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет і Рада Народніх Комісарів УСРР, законодавчі акти й урядницькі розпорядження, що мають бути оголошені Народнім Комісаріатом Юстиції в офіційному органі друку.

Та ще, Видавництву "Вісти ВУЦВК", для пропаганди комуністичних, а також загальнокультурних ідей, і разом, щоб підтримати основи господарського розрахунку, надається право видавати й розповсюджувати інші періодичні та й неперіодичні видання з додержанням чинних узаконень»³. Тобто, це був офіційний друкований орган ВУЦВК, який виконував пропагандистські функції, які стосувалися діяльності більшовицького керівництва в Україні.

---

³ Постанова Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету від 16 грудня 1925 р. «Про Видавництво офіційного органу Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету Рад Робітничих, Селянських і Червоноармійських депутатів «Вісти ВУЦВК»» – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP250021.html

«Вісти -Известия»⁴ належить до місцевих газет, яка виходила протягом досить короткого проміжку часу. Так, «Вісти -Известия» видавалися при Одеському Губернському Виконавчому комітеті і Губернському комітеті КП(б)У протягом 1921-1922 років. Дана газета стосувалася Одеської губернії, і висвітлювала в більшовицькому ідеологічному руслі усі події, які стосувалися Одеської губернії, в тому числі це стосується особливостей підготовки та проведення святкування річниць «Жовтня» проотягом 1921-1922 рр.

«Звезда»⁵ була друкованим органом Катеринославського губернського комітету та Губернського виконавчого комітету, який був заснований 17 квітня 1917 року і виходив протягом всього періоду існування радянської влади, за винятком періоду Другої світової війни протягом 1941-1943 рр. Дане видання в більшовицькому ідеологічному руслі висвітлювали багато аспектів життя Катеринославської губернії і це стосується особливостей підготовки та проведення святкування річниць «Жовтня» проотягом 1920-х рр.

«Вечернее радио»⁶ була щоденною газетою що виходила в Харкові напротязі 1924-1929 рр. у видавництві «РАТАУ». Попередником цієї газети були «Вечерние известия», а наступником з 1929 р. «Вечірнє радіо». Дане видання в більшовицькому ідеологічному руслі висвітлювали багато аспектів життя Харкова і Харківського округу і це стосується особливостей підготовки та проведення святкування річниць «Жовтня» проотягом 1924-1929 рр.

«Известия»⁷ була щоденною газетою, яка виходила в Одеській губернії протягом 1923-1929 рр. і керувалася Одеським губернським виконавчим комітетом, Губернським комітетом КП(б)У і Губернською професійною радою. Дана газета стосувалася Одеської губернії, і висвітлювала в більшовицькому ідеологічному

---

⁴«Вісти — Известия» / Libraria // – Режим доступу: <https://libraria.ua/>

⁵«Звезда» / Libraria // – Режим доступу: <https://libraria.ua/>

⁶«Вечернее радио» / Libraria // – Режим доступу: <https://libraria.ua/>

⁷«Известия» / Libraria // – Режим доступу: <https://libraria.ua/>

руслі усі події, які стосувалися Одеської губернії, в тому числі це стосується особливостей підготовки та проведення святкування річниць «Жовтня» проотягом 1923-1929 рр.

«Думка»⁸ була щоденним органом Мелітопільського окружного партійного комітету КП(б)У та виходила проятгом 1924-1925 рр. Дана газета стосувалася Мелітопольського округу, і висвітлювала в більшовицькому ідеологічному руслі усі події, які стосувалися Мелітополя разом з округом, в тому числі це стосується особливостей підготовки та проведення святкування річниць «Жовтня» проотягом 1924-1925 рр.

«Пролетарий»⁹ був всеукраїнською робітничою газетою при Всеукраїнській раді професійних союзів. Ця газета виходила кожного дня протягом 1924-1925 рр. в Харкові. Ця газета у своїх матеріалах висвітлювала діяльність профсоюзів на території УСРР протягом, в тому числі їх роль та участь в підготовці та проведенні святкувань річниць «Жовтня» протягом 1924-1925 рр. на всій території УСРР.

«Пролетарская правда»¹⁰ була друкованим органом Київського губернського комітету КП(б)У, Губернського виконавчого комітету та Губернської професійної ради. Дана газета виходила в Києві протягом 1921-1925 рр. в Києві, до 1921 р. вона називалася «Коммунист», а з 1925 р. була перейменована у «Пролетарська правда». Це видання висвітлювало в більшовицькому ідеологічному руслі усі події, які стосувалися Київської губернії, в тому числі це стосується особливостей підготовки та проведення святкування річниць «Жовтня» проотягом 1921-1925 рр.

Таким чином, слід відзначити, що радянська преса протягом 1920-х років хоч і друкувалася в єдиному руслі більшовицької ідеології, однак було досить багато різних видань, які стосувалися різних міст УСРР, що дає змогу простежити процес

---

⁸«Думка» / Libraria // – Режим доступу: <https://libraria.ua/>

⁹«Пролетарий» / Libraria // – Режим доступу: <https://libraria.ua/>

¹⁰«Пролетарская правда» / Libraria // – Режим доступу: <https://libraria.ua/>

підготовки та проведення святкувань «Жовтня» як в столиці УСРР Харкові так і на місцевому рівні в губерніях та округах.

Ще однією групою джерел, які активно використовувалися при написанні даної роботи є архівні матеріали. А саме були використані матеріали Центрального державного архіву громадських об'єднань в місті Києві, фонду № 1. Цей фонд містить величезну кількість матеріалу, яка стосується підготовки та проведення радянських масових святкувань, зокрема і жовтневих свят. Так, фонд №1, справа № 773, під назвою «Центральна комісія по організації та проведенню святкування 10-річчя Жовтневої революції», які активно застосовуються у даній роботі, містять цілу низку циркулярів, наказів, розпоряджень, матеріалів засідань жовтневих комісій, які проливають світло на організаційну структуру святкових комісій. Зокрема дані матеріали дають змогу з'ясувати склад святкових комісій, якими питаннями вони займалися, якою була частота їх засідань, які питання розглядалися на тій чи іншій комісії. Величезна цінність архівних матеріалів, на відмінну від матеріалів преси, полягає в тому, що вони досить детально проливають світло на недоліки, які проявлялися в ході підготовки та проведенні свята, чого було дуже мало в матеріалах преси, яка була досить ідеологічно заангажованою. Особливо важливими були стенограми засідань комісій, де в ході обговорення питань членами святкової комісії проявлялася ціла низка проблем пов'язаних із святом, а саме недостатнє фінансування, необхідність виконання наказів від московської святкової комісії, яка не враховувала специфічних умов та можливостей в тому чи іншому регіоні, пасивність та незацікавленість населення у підготовці та проведенні святкування. Тому архівні матеріали є важливим джерелом для відображення структури святкових комісій, особливостей підготовки та проведення святкування, а також проблем, які виникали в ході даного процесу.

Таким чином, підсумовуючи, джерельна база з історії формування радянських масових святкувань в УСРР на прикладі відзначення річниць «Жовтня» в 1920-х роках є досить різноманітною і розкриває різні аспекти даного

явища. Зокрема матеріали преси слугують важливим джерелом для розуміння особливостей процесу підготовки та проведення святкувань в різних регіонах УСРР та участі в ньому різного роду організацій, особливостей святкових форм, зокрема еволюції святкової демонстрації протягом 1920-х років. Архівні матеріали є досить хорошим джерелом, яке проливає світло на недоліки в процесі підготовки та проведенні святкування та організаційну структуру святкових комісій. Тим паче архівні матеріали не настільки ідеологічно заангажовані як матеріали преси, які свого роду також слугували інструментом впливу на населення. Тому їх зміст дає нам змогу краще розібратися щодо реального стану справ в ході підготовки та проведення святкування річниць «Жовтня» в 1920-х роках. Як і архівні матеріали так і матеріали преси досить добре доповнюють один одного щодо інформативності та цінності як історичних джерел в розгляді та аналізі радянських масових святкувань в 1920-х роках в контексті підготовки та відзначення річниць «Жовтня».

РОЗДІЛ 2

2.1 Українська історіографія

Українська історіографія формування традиції радянських масових святкувань в 1920-х рр., характеризується тим, що вона стосується різного роду аспектів радянських свят в Україні протягом 1920-х рр. Сюди відноситься процес формування радянської обрядовості на території України, основні гасла, які були характерні для свят протягом даного періоду, їх еволюція, а також вплив їх на культурні та ціннісні орієнтири суспільства в УСРР.

Розглянемо детально кожну працю та основний зміст того, що висвітлюється авторами стосовно традиції радянських масових святкувань протягом 1920-х рр.

В статті Т. Гаєвської “Державні радянські свята: історико-культурологічний аспект”¹¹ аналізуються радянські свята в Україні протягом 1917-1990 років. Вказується на важливість введення григоріанського календаря більшовиками задля створення власної святкової культури. Однак цей процес неминуче підштовхнув більшовиків до конфлікту з церквою, яка не бажала визнавати перехід на нову систему літочислення.

Підкреслюється, що одними із найголовніших свят в новій системі, було 1 травня та відзначення річниць “Великої Жовтневої соціалістичної революції” 7 листопада. В ході планування даних та інших радянських свят дуже часто

використовувалися запозичення із церковних свят, як приклад можна взяти хресні ходи. Його елементи використовувалися під час таких форм святкування як

---

¹¹Державні радянські свята: історико-культурологічний аспект / Т. Гаєвська // Культурологічна думка. - 2013. - № 6. - С. 153-159

мітинги, маніфестації, масові демонстрації. Однак поступово більшовики витісняли релігійні свята у житті населення, намагаючись замінити їх власними святами. Для цього застосовувалися різного роду антирелігійні кампанії, особливо під час святкування першотравневого свята, які посилювалися наприкінці 1920-х рр.

У статті Н. Гогохії “Символічний простір тоталітарних масових свят (на прикладі святкування 1-го травня в Радянській Україні у 1929-1939 рр.)”¹² розглядається вплив радянських масових свят на українське суспільство. У даній роботі подаються основні напрями пропаганди, на прикладі відзначення першотравневого свята, яким приділялася найбільша увага. Автор відзначає такі напрями як позиціонування першотравневого свята як інтернаціонального свята солідарності трудящих всього світу, що виражалося в масштабності і пафосності під час святкування. Крім цього досить часто артикулювалися під час свята міфи про боротьбу українських трудящих проти царського режиму, особливо важливою була теми воєнізації суспільства, показ воєнної могутності СРСР, тези про те що радянська влада “захисних та кращий друг радянських дітей”¹³ і відповідно під час свят намагалися покращити продовольче становище, що виражалося в таких формах як передсвяткові базарах та збільшення харчування в дитячих будинках.

Наголошується у статті, що до 1930-х років у відзначенні першотравневого свята було вже виробило усталену форму святкування, найголовнішою метою якої була пропаганда нового способу життя серед населення. Також вказується що

---

¹²Символічний простір тоталітарних масових свят (на прикладі святкування 1-го травня в Радянській Україні у 1929–1939 рр.) / Н. Т. Гогохія //Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Історичні науки. - 2010. - № 23. - С. 202-209.

¹³Там само

перше травня як одне із елементів святкової культури було покликане до трансформації суспільства в його соціокультурних та ціннісних змінах. Однак попри всі старання більшовиків в організації та проведенні свята, автор вважає, що першотравневе свято в більшості населення асоціювалося з весною, радістю і теплом.

В статті О. Тарапон “Державні свята в Україні в 1920-1930-х рр. як засіб формування радянських політичних цінностей”¹⁴ автором розглядається процес становлення радянських державних свят в період 1920-1930 х років на території України, їх політико-ідеологічне спрямування та політичні цінності, які через свята прищеплювалися суспільству.

Автор надає власну схему типологізації радянських свят зокрема виділяє їх три типи: “перший - це свято реконструкція, яке відноситься до найважливіших сфер що пов'язані з встановленням держави; друга група - це свято витіснення, покликано витіснити з культурної пам'яті певні фрагменти минулого за рахунок їх виключення або заміни; та третій тип - свято закріплення що має затверджувати вже існуючий світогляд за допомогою додаткового повторення основних цінностей”¹⁵.

Радянські політичні цінності автор розглядає крізь призму першої групи свят, до яких віднесено “День Жовтневої Революції” та “День міжнародної

---

¹⁴Державні свята в Україні 1920 – 1930-х рр. як засіб формування радянських політичних цінностей / О. Тарапон // Актуальні питання гуманітарних наук - 2016. - Вип. 15. - С. 96-102.

¹⁵Там само

солідарності трудящих”. Відзначається, що радянські свята мали зафіксувати основні історичні віхи нової держави і транслювати їх через покоління.

Що ж до конкретних прикладів як відбувалися формування радянських політичних цінностей, автором наводиться приклад відзначення “Жовтня” в 1921 році. Одним із завдань під час святкування було: “підведення підсумків революційних змін в Україні, роз’яснення історичного змісту, закономірності всесвітнього значення Жовтня, початку багаторічної світової революції, висвітлення своєрідності протікання революції в Україні в умовах іноземної інтервенції, підготовка до боротьби за створення радянської Федерації, пояснення політики НЕПу не як відмова від комуністичної програми, а її продовження”¹⁶.

Тобто під час свят значна увага приділялася теперішнім політичним завданням які програмувалися також як і майбутнє. Однак, як відзначає автор, що для значної кількості населення все одно ці завдання були незрозумілими.

У статті С. Куцак “Становлення моделі масового свята в тоталітарному суспільстві”¹⁷ автором простежуються особливості трансформації масових радянських свят під час встановлення радянської влади в Україні.

В даній роботі відзначаються особливості встановлення радянського календаря на території України, та відповідні нормативні акти, які закріплювали такий стан речей, зокрема положення “Про восьмигодинний робочий день”

---

¹⁶ Державні свята в Україні 1920 – 1930-х рр. як засіб формування радянських політичних цінностей / О. Тарапон // Актуальні питання гуманітарних наук - 2016. - Вип. 15. - С. 96-102.

¹⁷Становлення моделі масового свята в тоталітарному суспільстві / С. А. Куцак // Мистецтвознавчі записки - 2018. - Вип. 34. - С. 60-70.

затверджений наркоматом праці УСРР від 28 лютого 1919 р. року, коли було сформовано перший календар вихідних Радянської України.

До цього календаря належали Новий рік 1 січня, річниця “Кривавої неділі 1905 року” 22 січня, “День повалення царату” 12 березня, “День Паризької Комуни” 18 березня, “День Інтернаціоналу” 1 травня травня, “День Пролетарської революції” 7 листопада.

Відмічається, що для 1920-х років було характерною така форма святкування як політкарнавал, де за словами автора. Зокрема певні підприємства виходили на демонстрацію, несли символи свого виробництва, емблеми, діаграми, символами могли використовуватися певні знаряддя праці, продукція, верстати у вигляді макетів тощо.

У статті А. Аль-Ані та Н. Кузіної “Державна політика по впровадженню радянської обрядовості в Українській РСР”¹⁸ розглядається процес становлення радянської святкової культури в Україні протягом 1917-1991 рр. Розглянуто питання щодо державної політики у питанні впровадження радянської обрядовості. Вказується, що у 1920-х рр. досить поширеною формою радянських свят, яка була їх невід’ємним елементом, були театралізовані масові вистави.

Тобто, підсумовуючи, слід сказати, що українська історіографія формування традиції радянських масових святкувань протягом 1920-х рр. стосується саме території УСРР. В працях висвітлюються питання становлення та розвитку радянської святкової культури, особливості проведення святкувань, їх вплив на

---

¹⁸ Державна політика по впровадженню радянської обрядовості в Українській РСР / А. Аль-Ані, Н. Кузіна //Етнічна історія народів Європи. - 2012. - Вип. 38. - С. 40-44

свідомість населення. Зокрема наголошується на досить значне поширення протягом 1920-х рр. такої форми святкувань як театралізовані вистави.

2.2 Зарубіжна історіографія

Зарубіжна історіографія складається в основному з праць російських дослідників, які розглядають процес формування традиції радянських масових святкувань на території РСФРР протягом 1920-х рр. Розглядаються питання щодо виникнення та формування радянських масових свят з початку встановлення влади більшовиків та еволюція святкувань протягом 1920-х рр.

Окремої уваги заслуговує праця німецького дослідника М. Рольфа «Советские массовые праздники», де на прикладі РСФРР аналізуються досить різноманітні аспекти пов'язані з радянською святковою культурою, а саме особливості підготовки, організації та проведення свят.

Розглянемо детально кожену працю та основний зміст того, що висвітлюється авторами стосовно традиції радянських масових святкувань протягом 1920-х рр.

В статті С. Шаповалова «Советские революционные праздники в 1918-1920-е гг.»¹⁹ автором розглядається становлення та розвиток радянської системи свят протягом 1918-1920-х років, особливості формування «червоного календаря», організація проведення святкування і відповідні розпорядження та постанови щодо цього.

Вказується, що відразу після приходу до влади більшовиків одним із їх перших кроків було реформування календаря та введення нової системи свят.

---

¹⁹ Советские революционные праздники в 1918–1920-е гг. / С. Н. Шаповалов // Теория и практика общественного развития. – 2010. - №1. – С. 288-294.

Паралельно з цим вводилася і символіка радянської держави, яка також активно застосовувалася в ході святкувань. Дані рішення були закріплені у вигляді спеціальних постанов, а саме декрету” О введенни западноевропейского календаря” від 24.01. 1918 р., декрет” ВЦИК “О флаге Российской республики” від 8.04. 1918 р., постанова ВЦИК “Праздновании годовщины великой Октябрьской социалистической революции” від 18.09. 1918 р .

Також після створення радянського святкового календаря, на думку автора, пішов наступ на церковну систему свят, що мало на меті послабити вплив церкви на масову свідомість і відповідно посилити вплив більшовиків, зокрема за допомогою нової святкової культури. Про це свідчить відповідний декрету РНК від 20 січня 1918 року “ О свободе совести, церковных и религиозных обществах”.

Однак автор звертає увагу, що реформування церковного календаря було обережним, адже вплив церкви був досить серйозним і тому більшовики намагалися зменшувати цей вплив поступово та обережно. Та з часом антирелігійна пропаганда посилювалася і набувала все більших і більших масштабів, про що свідчить циркуляр Центрального Комітету в 1923 році “О антирелигиозной компании во время празднования пасхи”.

Самі ж святкування змінювалися протягом 1920-х років в певних організаційних та тематичних моментах. Якщо на початку 1920-х років основними мотивами були паради та демонстрації військової сили, то вже ближче до середини 1920-х років переважали лозунги які прославляли працю. Також в другій половині 1920-х рр. удосконалювалася система організації свят, зокрема за рахунок

покращення роботи центральних комісій, які займалися підготовкою та організацією свят.

В іншій статті С. Шаповалова «Особенности организации и проведения первого советского государственного праздника в 1918 г.»²⁰ висвітлюються особливості організації та проведення першого радянського державного свята яким було перше травня, або як він ще називався «День Інтернаціоналу». Значна увага автором акцентується на тому що це було перше радянська свято і його досить активно позиціонували як подію загальнодержавного масштабу. Це свято певним чином протиставляли культурі царського періоду, зокрема це проявлялися у монументальні пропаганді, якій більшовики надавали великого значення, про що свідчить декрет “О памятниках республики” від 12 квітня 1918 року. Згідно з ним пам'ятники які стосувалися царського періоду і не мали ніякої культурної цінності, демонтували. Однак до першотравневого свята впоратися з цим було складно, і відповідно скульптури чи символи царського періоду в міському просторі просто прикривали червоною матерією.

Також відзначення першого радянського свята в 1918 р. не обійшлося без протиріч із церквою. Річ у тім, що на 1 травня 1918 року припадало на середу Страсної седмиці. Церква ж у свою чергу не хотіла допустити, щоб в даний період відбулися різного роду вуличні ходи та демонстрації. Радянська влада все одно в даному питанні відстоювала свою лінію в даному питанні і навіть здійснила певні

---

²⁰ Особенности организации и проведения первого советского государственного праздника в 1918 г. / С. Н. Шаповалов // Общество: политика, экономика, право. – 2011. - №2. – С. 30- 34

обмеження щодо церковних свят, одним із таких свідчень є декрет від 13 квітня 1918 року “О невидаче наградных к Пасхе”.

Що ж до характеру святкувати першотравневого свята в 1918 р., то відзначається, що вона проходило у досить різноманітних формах, а саме мітинги, демонстрації, військові паради які прикрашалися знаменами, лозунгами, плакатами тощо. Організація свята покладалася на комісії, які розробляли концепцію свята та втілювали їх у життя.

В іншій статті С. Шаповалова “Советские праздники и политическая социализация молодежи”²¹ автором розглядаються радянські свята як засіб політичній соціалізації молодого покоління та окреслюються механізми за допомогою яких здійснювався даний процес. Автором наводить визначення, що “політична соціалізація має під собою, як правило, процес засвоєння індивідом норм, цінностей, моделей поведінки конкретної політичної культури, яка формує у нього певні якості, які потрібні для адаптації в політичній системі та виконання певних функцій та ролей”. Одним із засоби за допомогою якого можна це здійснювати є свято.

Що ж до механізмів, за допомогою яких здійснювалася політична соціалізація молоді під час свята, автор виділяє наступні. Так досить часто вдавалися до практики, що школярі, піонери, комсомольці були присутні на мітингах, брали участь в них, співали комуністичні пісні та гімн, марширували під час парадів та демонстрацій, допускалися на святкові засідання органів влади. І

---

²¹Советские праздники и политическая социализация молодежи / С. Н. Шаповалов // Общество: политика, экономика, право. - 2013. - № 3. -С. 30–33.

таким чином вони засвоювали політичні цінності, культуру і все що з цим було пов'язано.

Крім того, саме молодь активно залучали до різних громадських робіт, зокрема прибирання території, прикрашення будинків та вулиць, суботники, висадка дерев тощо. Також їх активно залучали до різних ігор, спортивних змагань. Даний процес, підкреслює автором у цій статті, був важливим для більшовиків, адже саме на молодь легше засвоювала політичні цінності ніж старше покоління.

У статті Э. Кустової “Советский праздник 1920-х годов в поисках масс и зрелищ”²² досліджується еволюція радянського свята протягом 1920-х років, розглядаються основні його складові та такий важливий компонент, як вплив на населення в ході святкування.

Автор відзначає, що протягом першої половини 1920-х років інтерес до демонстрацій був невисокий і відповідно розробники свят шукали шляхи для виправлення цього, і відповідно збільшення масовості свята. Важливу роль протягом даного періоду відігравали так звані політкарнавали, які протягом даного періоду були невід'ємною частиною святкувань, за допомогою яких населенню демонструвалися певні аспекти про міжнародну політику, економіку, економічні досягнення, також досить активно використовувалася політична сатира. Політсатира здійснювалася у формі театралізованих вистав, вистави в клубах тощо.

---

²²Кустова Э. Советский праздник 1920-х годов в поисках масс и зрелищ / Эмилия Кустова // Неприкосновенный запас. – 2015. – № 3. – С. 57–77.

Певні зміни у радянських святах почали відбуватися після 1927 року коли було проведено відзначення десятиріччя “Жовтня”. Основні зміни стосувалися того, що акцент почали робити на більший емоційний вплив на населення в ході святкування. І також відмітилися тенденція до професіоналізації свят, що відобразилося у збільшенні відповідної кількості літератури, зокрема методичної по проведенню святкування. До того ж театралізована мистецтво стало поступатися іншим видам мистецтва в ході святкування, зокрема збільшувалася монументалізмзація та образотворче мистецтво під час проведення свят.

Монументалізація полягала в тому, що при оформленні міського простору для святкування почали використовувати гігантські об'ємні конструкції, які зображали машини, станки, заводи тощо. Більше також стало використовуватися образотворче мистецтв, а саме це стосувалося певних економічних показників, які зображали на величезних плакатах.

У статті В. Ефремова “Государственные праздники как инструмент символической политики: возможности теоретического описания”²³ автором розглядаються можливі підходи до вивчення феномену свята і на основі цього здійснюються припущення щодо того яким чином вони можуть бути використані для аналізу державних свят, зокрема й радянських.

Автором виділяються основні ознаки державних свят, які в основному не відрізняються від тих які характерні для державного свята. До таких ознак

---

²³ Государственные праздники как инструменты символической политики: Возможности теоретического описания / В. Н. Ефремова // Символическая политика. – 2014. — Вып. 2.— С. 66–79.

належать наступні: свято є часовий проміжок який протиставляється буднім дням, свято нерозривно пов'язано з ритуальністю, карнавальністю, видовищністю та сакральністю. Відмінність полягає в тому, на думку автора, що державне свято це офіційно встановлений святковий день який визнається державою та має статус вихідного дня. Розвивається у даній роботі думка про те що державні свята створюються навмисно і як приклад наводить працю Еріка Гобсбаум і Теренса Рейнджера “Изобретение традиции” 1983 року, де аналізуються формування такого процесу як винайдення традиції на прикладах французького свята “Дня взяття Бастилії” та “Дня міжнародної солідарності трудящих” першого травня. Відзначається, що вироблені традиції потребують постійної зміни і оновлення зі сторони класу чи суспільства для якого вони створені, для того щоб не була втрачена їх актуальність.

Що ж до теоретичних моделей опису свята, то автор приводить наступні. Це теорія соціального конструктивізму, яка виходить із основної тези про колективне конструювання реальності як осмисленого соціального світу. Автори цієї концепції Бергер та Лукман у праці “Соціальне конструювання реальності” відмічають, що важливу роль у формуванні системи уявлень відіграє мова. Адже за її допомогою можна конструювати досить абстрактні символи та перетворювати їх на об'єктивно існуючі елементи у повсякденні. І загалом автори вважають що церемонії та свята це практики, символічні способи підтримання легітимації влади « структурирование объединенные интерпретации поведения в рамках институциональной сферы».

Інша модель викладена французьким соціологом Бурдьє, який вважав що свята несуть в собі потенціал змін так і ресурси для збереження історичного складених зразків поведінки, традицій та правил.

Ще одну теорію, яку розглядає автор, це теорія структуризації яка запропонована англійським соціологією Гідденсом. Англійський соціолог вважає що індивід в суспільстві детермінується соціальними нормами, цінностями які переважають в суспільстві, тобто соціальною структурою. Відповідно соціальні практики інституціоналізуються, в тому числі й за допомогою святкування.

Загалом автор, підводячи підсумки, вважає що окрім функції комунікації і соціалізації, державні свята несуть на собі певну систему сенсів, якими вони наділені і відповідно здатні формувати певну картину світу, легітимізувати політичний режим, формувати плани та актуалізувати потреби.

У статті Н. Шалаєвої “Советский государственный праздник как механизм формирования репрезентативного образа власти и социокультурной коммуникации”²⁴ автор розглядає за допомогою яких механізмів здійснювалася репрезентація образу влади через свято. Зокрема відзначається що для цього радянським святам намагалися надати високого впливу на чуттєво-емоційному, образно-символічному та невербальному рівні на свідомість і психіку суспільства. І відповідно таким чином намагалися сформувати позитивний образ влади.

Одним із таких форм були театралізовані постановки, які мали на меті в ході масових дійств залучити більшу кількість населення, використовуючи знайомі для

---

²⁴ Советский государственный праздник как механизм формирования репрезентативного образа власти и социокультурной коммуникации (1917–1920-е гг.) / Н. В. Шалаева // Власть. – 2013. - №1. – С. 132-136

населення прийоми які пов'язані з побудовою обрядовістю, народними іграми тощо.

Також автором підкреслюється, що однією з важливих вимог до свят було створення соціокультурного простору, яке могло викликати у глядачів та учасників емоції на грані ейфорії. Для цього зокрема використовувалися аудіовізуальні засоби, зокрема кіно, музика тощо.

Автор наголошує також на тому, що велику роль у підготовці та проведенні свята відігравали інструкції ЦК партії, без яких нічого не могло відбуватися. Безпосередньою розробкою свята займався Народний комісаріат просвіти, який у своєму складі мав різні підвідділи, зокрема театральний, музичний, методичний тощо. Загалом все організовувалося та проходило досить централізовано.

Такі форми організації та механізми загалом були покликані для того, щоб за допомогою свят створити позитивний образ влади, залучити чим більшу кількість людей, яким прищеплювалося відчуття співучасті щодо вирішення питань, які ставилися владою.

У статті Т. Мартиненко “Советские праздники как способ конструирования новой социальной идентичности”²⁵ розглядаються радянські свята як одна із основ формування колективної ідентичності та спосіб конструювання нової соціальної реальності. Як приклад наводиться святкування річниці так званої “Жовтневої революції” в СРСР.

Автор підкреслює, що свята мають досить велике значення для оновлення і створення соціальних зв'язків та відносин, які підтримують стабільність

---

²⁵ Советские праздники как способ конструирования новой социальной идентичности / Т. С. Мартыненко // Человек в мире культуры. Региональные культурологические исследования. — 2017. — № 2/3 (21). — С. 111–115.

соціальних груп і які протягом історії об'єднували людей в той чи інший час, підкреслюючи їх приналежність до конкретної соціальної групи.

Відзначається, що в 1917 році після встановлення радянської влади, однією з головних проблем було формування нової колективної ідентичності серед великого числа народів які проживали на території колишньої Російської імперії, які мали свою самобутню різномірну культуру. Відповідно до цього було створено нова святкова культура, введено нову систему літочислення, яка впроваджувалася для того, щоб розірвати із царською та церковною святковою культурою.

Як висновок автор зазначає, що радянські свята стали важливою основою для конструювання нової соціальної реальності, адже вони у собі транслювали найбільш важливі пропагандистські теми, до прикладу досягнення радянської держави, становище СРСР у світі.

У статті І. Проніної “Массовый праздник в советской социокультурной модели”²⁶ висвітлюється радянське масове свято з позиції таких категорій як святковий час, святковий простір, святкове світовідчуття.

У даній статті відзначається що характерна риса радянського свята це масовість, адже свято являлося, на думку автора, частиною владної машини яка була покликана синхронізувати емоцій тисячі людей в єдине колективне тіло, яке повинно було керуватися відповідно до постанов партії. Свято мало на меті за допомогою багатолюдності, через ефект емоційного зараження створити відчуття

---

²⁶ Массовый праздник в советской социокультурной модели / И. Н. Пронина // Вестник Челябинского гос. ун-та. - 2015.- № 19 (374). - С. 114–121.

приналежності до чогось єдиного, яким була персона вождя, партія, держава, що допомагало владі підпорядкувати собі масу і задавати їй відповідний напрям.

Щодо часу радянського масового свята, то автор чітко визначає що його найголовнішою рисою було моделювання теперішнього за рахунок майбутнього. У Радянському Союзі людина жила заради майбутнього відповідно суспільство мало розвиватися під гаслами будівництва соціалізму і комунізму, задля ідеального конструкту майбутнього.

Одне із центральних ідей радянського свята був також динамізм. Це проявлялося у тому, рух під час ходи та демонстрації символізувало рух в майбутнє.

Простір радянського масового свята являв собою моделювання ціннісно-адаптаційної сфери. В 1920-х роках під час святкування намагалися стерти межі між акторами та глядачами між сценічним та реальним простором, утворюючи ніби єдиний простір із декількох просторів. Інакше стало вже відбуватись у 1930-х роках, коли почала жорстко регламентуватися святкова культура. Регламентація полягала у тому, що кожному відводилося чітке місце під час святкування.

Свято також являло собою і певний сакральний простір, зокрема це стосується ходи демонстрантів перед трибуною, що було найголовнішим моментом в ході святкування. Радянське свято також було покликане створювати відчуття особливого грандіозного простору, такого щоб масштаб СРСР дорівнював масштабу всієї земної кулі.

Крім того простір радянського свята був замкнутим, він досить добре охоронявся, закривалися вулиц, проходи, участь в демонстрації брали лише ті хто мав спеціальні перепустки.

Що ж стосується світовідчуття радянського свята, то воно мало на меті викликати почуття радості, оптимізму. Адже, як вказує автор, свято мало виступати також і торжеством правди, яка виступала вічною, непорушною та незмінною.

В статті Л. Лебедевої “Формирование советской праздничной культуры в 1920-х годы: новое ритуаль в процессе социального конструирования”²⁷ автором розглядається роль традицій в селянській культурі та використання їх більшовиками у встановленні та розповсюдженні власної святкової культури. Відзначається про яскраво виражену антирелігійну спрямованість радянських свят та їхнє централізоване планування, яке здійснювалося під керівництвом ЦК РКП (б).

Автором вказується, що в сільській місцевості при підготовці та проведенні радянських свят, копіювалися всі моделі даного дійства із світкувань у місті.. Головною метою даних свят, на думку автора, було створення атмосфери урочистості та величності. Дуже часто в селах такі свята зводилися до святкових зборів та вечорів в клубах.

Також відзначається, що більшовики запозичили із церковних свят ряд елементів до своєї святкової культури. Це зокрема практика хресних ходів яку

---

²⁷ Формирование советской праздничной культуры в 1920-е годы: новые ритуалы в процессе социального конструирования / Л. В. Лебедева // *Фундаментальные исследования*. – 2015. – № 2-8. – С. 1784-1787.

більшовики перетворили на демонстрації та святкові ходи. Крім того, на думку автора, в обрядовій культурі селян співання пісень було запозичено більшовиками під час відзначення радянських свят, зокрем спів “Інтернаціоналу” та інші радянських пісень.

Відзначається що у завершальній частині свят дуже часто застосовувалися в селах театралізовані вистави як найбільш доступна форма агітації. Адже саме за допомогою театралізованих вистав можна було донести до значного населення яке було неграмотним, основні плани та настанови більшовиків.

В статті К. Годунова “Образы врагов революции в праздновании годовщины Октября: сожжение изображений противника (1918-1920 гг.)”²⁸ автор розглядає питання про відношення більшовиків до своїх противників в ході відзначення річниць “Жовтня”. В цьому контексті автор зачіпає такий цікавий аспект святкування, як спалення зображень опонентів більшовиків в Москві та інших населених пунктах Радянської Росії.

Автор відзначає що радянська святкова культура була нерозривно пов'язана з політикою і “праздник был политикой и советское праздничное действо выражением специфической формы господства”.

В статті висловлюється думка, що частиною радянських святкувань, зокрема відзначення річниць “Жовтня” в перші роки радянської влади, були акти символічний боротьби з ворогами революції, знищення опудала ворогів. Серед

---

²⁸ Образы врагов революции в праздновании годовщины Октября: сожжение изображений противников (1918-1920 гг.) / К. В. Годунов // Вестник Пермского университета. Серия: История. -2015. - № 2(29). – С. 104-112.

більшовицького керівництва обговорювалися різні варіанти, зокрема опудала Вільсона, Ллойд Джорджа, Клемансо. Але все таки лідерів Антанти чи очільників США, Японії, Франції, Німеччини вирішили не чіпати і перші спалення опудала були приурочені боротьбі з куркулями, відповідно опудала яких і спалювалися. І до того ж це намагались піднести як бажання самих мас.

В статті В. Ульянової “Первое десятилетие Октября в системе советской пропаганды”²⁹ автором аналізується відзначення річниць “Жовтня” як спосіб пропаганди для широких мас відповідних більшовицьким постулатам ідей не тільки про минуле, теперішнє чи майбутнє, а й також сформуванню відповідне уявлення про внутрішню та зовнішню політику СРСР.

Так уявлення про минулий час формувався за допомогою міфу “про важке минуле”. Це здійснювалося за допомогою випуску різного роду монографій, брошур, статей та інших друкованих матеріалів. Відповідно даний міф протиставлявся міфу про “світле майбутнє”, яке також досить активно пропагувалося в ході свята. Це було характерне протягом святкування 5-ї річниці “Жовтня” в 1922 році та 10-ї річниці “Жовтня” в 1927 році.

Також під час святкування велику роль грали лозунги, які публікувалися в пресі і були утворені агітаційного-пропагандистським відділом ЦК РКП (б). Вони були зв'язані із тими подіями та завданнями які для більшовиків вважалися на той момент найважливішими. Зокрема, до прикладу, осінню 1924 року була розгорнута величезна компанія за підняття виробничих потужностей і відповідно величезна

---

²⁹ Первое десятилетие Октября в системе советской пропаганды. / С. Б. Ульянова //Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 2. История. – 2007.– С. 157 – 162

частина лозунгів під час святкування в жовтні 1924 році була присвячена даному аспекту.

У монографії німецького дослідника М. Рольфа “Советские массовые праздники”³⁰ на прикладі Радянської Росії аналізується процес формування “червоного календаря” та культури масових свят за допомогою яких інтегруватися певні політичні та культурні цінності і стандарти.

Зокрема автор розглядає процес формування “червоного календаря” радянських масових свят, відзначає що вони були покликані повністю замінити стару царську систему свят і відповідно транслювати більшовицький ідеологічні постулати серед населення.

Вказується що радянське свято було централізованим та плановим заходом і відповідно на центр, тобто на Москву, слід було орієнтуватися в тому як готуватися та проводити святкування.

Крім того автор відмічає, що на початку 1920-х років були певні елементи самодіяльної творчості ,коли клубам чи художнім гуртка можна було самостійно розробляти та проводити святкування, але все-таки під суворим наглядом з боку влади. Це стосується зокрема організації та проведення такого заходу як політкарнавали. Автор підкреслює, що значну роль у підготовці до свята грала величезна кількість організаторів, які висловлювали свої думки, припущення, концепції, власні методичні матеріали, але які в свою основній масі залишаються невідомими, проте зіграли величезну роль в становленні радянських масових свят.

---

³⁰ Мальте Рольф. Советские массовые праздники / Пер. с нем. В.Алтухова – М.: Российская политическая энциклопедия Фонда первого президента России Б.Н.Ельцина, 2009. – 440 с.

Тобто, підсумовуючи, можна сказати, що зарубіжна історіографія стосується досить багатьох аспектів святкової культури. Це зокрема і вплив радянських свят на молодь, еволюція основних форм святкування, зокрема, якщо на початку 1920-х рр. переважали політкарнавали, то на кінець 1920-х рр. перевага більше надавалася монументалізації та використанню образотворчого мистецтва у святкуванні.

Загалом, підводячи підсумки, можна сказати, що історіографія формування традиції проведення радянських масових святкувань представлена з різних аспектів як в українській так і в зарубіжній історіографії.

Що ж до спільних моментів, як в українській так і в зарубіжній історіографії, слід віднести те, що значна увага акцентується на еволюції радянських свят протягом 1920-х рр. Це стосується зокрема того, що на початку 1920-х рр. перевага під час святкувань надавалася театралізованим виставам, однак поступово до кінця 1920-х рр. перевага почала надаватися монументальності та образотворчому мистецтву в ході проведення свят. Крім того вказується, що в другій половині 1920-х рр. почали в ході планування та проведення святкувань надавати більшого значення емоційному впливу на населення.

Українська історіографія акцентує свою увагу на становленні традиції радянських масових святкувань саме на території УСРР. Зарубіжна історіографія, як приклад російська чи німецька основну увагу приділяють радянським масовим святкуванням на території РСФРР та всім процесам, які пов'язані з ними.

Розділ 3

Організаційна структура

Однією з найбільш характерних рис радянських масових святкувань була централізованість в їх підготовці, надзвичайно ретельне планування. Адже для того, щоб провести свято за єдиним зразком, потрібно було мати розгалужений апарат, який здійснюватиме підготовку на усіх адміністративних рівнях, контролюватиме даний процес, а також звітуватиме про виконану роботу. І таке рішення було знайдено у вигляді утворення цілої низки святкових комісії на усіх адміністративних рівнях, які звітували перед партійними органами та комісіями вищих адміністративних рангів, займалися організацією та проведенням святкувань на місцях, пристосовуючи методичні вимоги до конкретних умов.

«Особливістю проведення масових святкувань став прагматичний, раціонально-утилітарний підхід, виражений з пропагандистською метою і завданнями, що добре видно в планах підготовки заходів. До проведення кожного великого свята створювалися спеціальні комісії, які починали свою роботу ще за два-три місяці до його проведення. Частота засідань залежала від історичної значущості заходу. Найбільш масштабними були засідання комісій з підготовки жовтневих святкувань, пропагандистська спрямованість і революційна риторика яких була визначальною у їх змісті. В середньому частота засідань була один раз в 7-10 днів, у місяць комісія збиралася не менше 3-4 разів. Якщо підготовка до святкування другої і наступних роковин Жовтневої революції починалася в серпні — вересні, то до 10-ї річниці святкування революції підготовка фактично розпочалася за рік, комісія регулярно почала засідати не пізніше травня 1927 р.»³¹

---

³¹Советский государственный праздник как механизм формирования репрезентативного образа власти и социокультурной коммуникации (1917–1920-е гг.) / Н. В. Шалаева // Власть. – 2013. - №1. – С. 132

Для централізованого проведення свята, яке здійснювалося за єдиним зразком, необхідним є інструкції, накази, методичні матеріали, які окреслювали всі аспекти проведення свята, включаючи підготовку, висвітлення інформації щодо свята в пресі, художнє оформлення, порядок проведення демонстрації, гасла, особливості агітаційної кампанії щодо залучення населення до свята, організація святкувань на заводах, цехах, в сільській місцевості, серед різного роду громадських організацій та в частинах Червоної армії. Тому видання інструкцій щодо особливостей святкування було необхідним для радянської влади і до цього ставилися досить серйозно.

«Так, до прикладу, до чергової річниці «Жовтня» випускалися агітаційні брошури, писалися спеціальні збірники, присвячені історії революції, політичному моменту, економічній політиці, боротьбі світового пролетаріату, економічним питанням, а також збірники ЦК партії, складалися програми бесід, створювалися музичні і театральні твори. Вже на початку 1920-х рр. в Наркомпросі, а також в культурно-просвітницьких організаціях з'являються інструкторські відділи, які були покликані розробляти методики проведення свят. У трактуванні інструкторів свято отримувало широку трактовку його застосування як механізму репрезентації влади»³²

Для видання таких збірників існували спеціальні установи, які у своєму підпорядкуванні мали досить розгалужену структуру, яка займалася розробкою методичних рекомендацій щодо різноманітних аспектів підготовки та проведення святкування. І виконання таких рекомендацій носило обов'язковий характер на всій території СРСР та УСРР зокрема.

«Провідна роль в розробці святкових сценаріїв була покладена на всі секції, відділи і підвідділи Наркомпросу. Театральний відділ займався написанням нових

---

³²Советский государственный праздник как механизм формирования репрезентативного образа власти и социокультурной коммуникации (1917–1920-е гг.) / Н. В. Шалаева // Власть. – 2013. - №1. – С. 134

п'єс («Взяття Бастилії», «Зорі» і т. д.), теми яких залежали від політичного замовлення і офіційної спрямованості свята. Так, до прикладу, 2-га річниця Жовтня пройшла під знаком боротьби з контрреволюцією, 3-а — боротьби з безграмотністю і впровадженням всеобуча, 4-а присвячена III конгресу Комінтерну і т. д. Музвідділ повинен був розробляти репертуари для мітингів-концертів, ІЗО — плакати, Главполітпросвіта — агітматеріали, методичний відділ — настанови щодо проведення свята. З 1919 року стали випускатися збірники сценаріїв святкування «Дня солідарності всіх трудящих» і «Жовтневої революції», які випускалися святковими комісіями губернськими чи міськими комітетами РКП(б). Вони містили інформацію про свята та їх історію, рекомендації щодо прочитання спеціальної літератури, пісні, лозунги, заклики і т. д. З середини 1920-х рр. ці збірники вже видавалися скрізь по всій країні»³³.

Така централізована організаційна структура святкових комісії проявилася вже на початку 1920-х років. Так, зокрема для підготовки відзначення 6-ї річниці «Жовтня» у 1923 році головною комісією яка займалася підготовкою до святкування в УСРР була Всеукраїнська комісія по влаштуванню святкування 6-ї річниці «Жовтневої революції» при Всеукраїнському Центральному Виконавчому Комітеті і яка підпорядковувалася Центральній святковій комісії у Москві.³⁴ Всеукраїнська комісія по влаштуванню святкування 6-ї річниці «Жовтневої революції» займалася виданням необхідних інструкцій та розпоряджень місцевим комісіям, розглядала проекти про облаштування свята, контролювала процес підготовки на місцях. Оскільки святу надавався масовий характер, то до складу комісії входили представники різних організацій які займалися забезпеченням

---

³³Советский государственный праздник как механизм формирования репрезентативного образа власти и социокультурной коммуникации (1917–1920-е гг.) / Н. В. Шалаева // Власть. – 2013. - №1. – С. 134

³⁴До святкування шостих роковин Жовтневої революції // «Вісті ВУЦВК» (7 жовтня), № 225 — с.

різних аспектів свята. Так, до складу Всеукраїнської комісії влаштування святкування 6-ї річниці «Жовтневої революції» входили представники Укрбюро ВЦРПС ПУУВО, Головполітосвіти³⁵. Адже для досягнення масовості свята було важливо мати розгалужений апарат, який охоплював усі організації і якнайширші прошарки населення і тому до складу комісії були включені представники різних організацій та підприємств.

З аналогічним принципом будувалася і структура місцевих комісій. Зокрема були утворені губерніальні комісії до яких входили представники від Губвиконкому, Губвоенкомату, Губпрофради, Губполітосвіти³⁶. Нижчою ланкою за губернії були окружні комісії і які склалися з представників аналогічних організацій, а далі функціонували районні комісії, до яких входили представники Райвиконкому, Райкомнезаму, Райком'ячейки, КСМУ, Сельбудинку та Профспілок³⁷. Тобто до складу святкових комісій входили досить різноманітні організації що забезпечувало розгалуженість у проведенні святкування. Дані організації постійно звітувати перед комісією про роботу щодо підготовки та проведення святкування, узгоджували з нею головні моменти. Також постійно комісії звітувати перед партійними органами та святковими комісіями рангом вище щодо стану справ та перебігу процесу підготовки та святкування.

Варто також відзначити що однією з особливостей та й святкування у 1923 році була економія засобів та коштів³⁸. Це звичайно вплинуло на розмах святкування, який був досить скромним і відповідно комісії на всіх

---

³⁵Там само.

³⁶Там само.

³⁷До святкування шостих роковин Жовтневої революції // «Вісті ВУЦВК» (7 жовтня), № 225 — с.

³⁸Свято Жовтневої революції влаштувати без зайвих витрат // «Вісті ВУЦВК» (18 жовтня), № 234

адміністративних рівнях мали також стежити за тим, щоб дана вимога дотримувалася при виділенні коштів на підготовку та проведення святкування.

Така організаційна структура проведення свята була і в наступні роки і особливо нічим не відрізнялася. Однак перший круглий ювілей більшовиків пройшов з особливим розмахом, адже до нього поставилися досить серйозно, тим паче оголосовши відзначення 10-ї річниці жовтня справою державного значення. Тому і підготовка до святкування відбувалася раніше і розмах свята був значно ширшим. Тому варто окремо зупинитися на особливостях організаційної структури в ході підготовки та проведення 10-ї річниці Жовтня.

Особливої уваги більшовики надали відзначенню свого першого круглого ювілею, 10-ї річниці “Жовтневої революції”, яка по розмаху організації та підготовки повинна була перевершити усі святкування попередніх років. “Відразу після скромних святкувань дев’ятої річниці в листопаді 1926 року була утворена Центральна святкова комісія з підготовки “Великого ювілею” - першого десятиріччя молоді радянської влади. Центральна комісія з підготовки і проведення святкування 10-річчя “Жовтневої революції” підпорядковувалася Президії ЦВК СРСР, найвищому державному органу Радянського Союзу”³⁹ Відзначення свята мало проходити по всій території СРСР за єдиним зразком і відповідно його організація була досить централізованою. Тим паче до даного свята Президією ЦВК СРСР була прийнята постанова⁴⁰ у якій зазначалося, що кожен річницю починаючи з 1927 р., відзначати протягом двох днів - 7 та 8 листопада і які з того часу були вихідними днями. Для підготовки та проведення

---

³⁹Мальте Рольф. Советские массовые праздники / Пер. с нем. В.Алтухова – М.: Российская политическая энциклопедия Фонда первого президента России Б.Н.Ельцина, 2009. – с. 104

⁴⁰ Постановление Президиума ЦИК СССР от 26.10.1927 «О праздничных днях, посвященных годовщине октябрьской революции, и об особых днях отдыха». –Режим доступу: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ESU&n=26474#000986330428872577>

святкування була створена ціла низка комісій на всіх адміністративних рівнях, які мали займатися організацією та контролем підготовки до свята. “Вони мали ієрархічну структуру зверху донизу на всесоюзному, регіональному і місцевому рівні що забезпечувало централізм в доведенні наказів до виконавців в підпорядкованих ланках і контроль за ними”⁴¹

До того ж діяльність святкових комісій контролювалася як партійними так і спеціальними органами. “Так робітничо-селянська інспекція, а в подальшому радянська контрольна комісія, комісія партійного контролю, в обов’язки якої входив контроль за виконанням директив центра на периферії, збирали дані про лояльність регіонів і витрат також і в сфері святкової культури”⁴²

В обов’язковому порядку комісія звітувала і перед партійними органами. “Домінуюча роль партії ніколи не піддавалася сумніву, комісії регулярно звітували перед регіональними партійними органами, а їх плани отримували благословення в обкомах чи крайкомах”⁴³ Однак повний контроль над підготовкою та організацією святкування мала Центральна комісія з підготовки і проведення святкування 10-річчя “Жовтневої революції” при Президіумі ЦВК СРСР, яка займалася формулюванням та організацією основних аспектів жовтневого свята, які були обов’язковими для виконання по всій території СРСР і мала власний друкований орган. “Святкування ювілею було оголошено справою державного значення, і керівництво його підготовкою було доручено комісії, створеної при найвищому органі державної влади, Президіумі ЦВК СРСР. Напередодні події, ця комісія випустила три номери бюлетеня. В цьому “Бюлетені Комісії при Президіумі ЦВК СРСР по організації і проведенню 10-річчя Жовтневої революції”

---

⁴¹Мальте Рольф. Советские массовые праздники. – с. 118

⁴²Мальте Рольф. Советские массовые праздники. – с. 117

⁴³Мальте Рольф. Советские массовые праздники. – с. 116

публікувалися всі укази і циркуляри, повідомлялося про хід підготовки до святкувань на місцях”⁴⁴

В УСРР підготовкою до свята займалася Центральна комісія з проведення 10-ї річниці «Жовтня» в Харкові при ВУЦВК, яка була утворена ще за рік до проведення святкування. Вона підпорядковувалася Центральній комісії з підготовки та проведення святкування 10-ї річниці “Жовтневої революції” в Москві, виконувала її директиви та розпорядження, а також постійно звітувала перед нею про стан підготовки до свята на території УСРР ⁴⁵. А вже безпосередньо харківській Центральній комісії з проведенню 10-ї річниці “Жовтня” підпорядковувалися всі округові комісії, які звітували перед нею, округовим комісіям підпорядковувалися районні комісії, а районні комісії займалися проведенням святкування у селах. Тобто, сітка святкових комісій була поширена на всіх адміністративних рівнях, що забезпечувало централізм у доведенні до виконання директив від центру до периферії і відповідно інформування про роботу щодо організації святкування на місцях Центральну комісію в Харкові.

У Києві для проведення святкувань щодо відзначення 10-ї річниці “Жовтня” була створена Київська округова комісія при Київському окружному виконавчому комітеті⁴⁶. Їй підпорядковувалися усі районні комісії, які не могли без її відома приймати ті чи інші рішення і постійно звітували перед нею. До складу комісії входили досить різноманітні організації, наприклад представники комсомолу, профсоюзів, кооперативів, наукових установ, які також виконували директиви щодо проведення святкування, та звітували про стан та перебіг підготовки перед

---

⁴⁴Плаггенборг Ш. Революция и культура. Культурные ориентиры в период между Октябрьской революцией и эпохой сталинизма / Ш. Плаггенборг; пер. с нем. Ирины Карташевой. - Спб. : Нева, 2000. - с. 312

⁴⁵Характер і форми святкування X Жовтня // «Вісті ВУЦВК» (29 квітня), № 1985 — с. 2

⁴⁶Центральний державний архів громадських об'єднань (ЦДАГО), ф. I, спр. 773- с. 28.

округовою комісією. У своєму складі округова комісія також мала ряд підкомісій, які займалися певними аспектами святкування. Так, до прикладу, науково-дослідна підкомісія займалася організацією та проведенням заходів щодо підготовки та проведення святкування у науково-дослідних установах Києва. Художньо-агітаційна підкомісія відповідала за художнє оформлення до свята, а також у районних центрах, займалася поширенням агітаційних матеріалів у пресі та формування плакатів. Таким чином, Київська округова комісія мала у своєму розпорядженні досить розгалужену сітку підкомісій та контроль над діяльністю організацій що займалися святкуванням, що забезпечувало централізм у прийнятті рішень та контроль над усіма аспектами підготовки та проведення святкування, а це у свою чергу давало змогу краще контролювати діяльність округової комісії Центральною комісією з проведення 10-ї річниці «Жовтня» в Харкові. Надзвичайно важливим у підготовці та проведенні святкувань була ідеологічна складова. Адже свято мало бути наповнено ідеями, які мали на меті сформулювати бачення у населення як щодо історії радянської держави, діяльності в економічній сфері, культурній, політичній. А найголовнішим із цього було створити враження про єдність влади з народом ⁴⁷. Адже для більшовиків неймовірно важливим було досягнути лояльності серед населення, позитивне ставлення до їх діяльності, і відповідного створення образу влади, яка нерозривно пов'язана з народом, було одним з першочергових завдань свята.

Основні ідеї свята була чітко сформульовано Центральною комісією з підготовки та проведення святкування 10-ї річниці “Жовтневої революції” в Москві і вона була обов'язковою до виконання також і в УСРР. Завдання святкування були сформульовані наступним чином: “...насамперед показати хід соціалістичного будівництва, вмістити можливо більше політичного змісту і

---

⁴⁷Плаггенборг Ш. Революция и культура. Культурные ориентиры в период между Октябрьской революцией и эпохой сталинизма. - с. 319

забезпечити найбільш повне відображення підсумків соціалістичного будівництва, як в місцевому масштабі, так і по можливості і всесоюзного”⁴⁸. Такі ідеї чітко показують, що важливим для більшовиків була демонстрація не просто економічних досягнень, а й доведення взаємопов’язаності досягнень на місцевому рівні із загальносоюзним, що чітко доводить повну прив’язаність та залежність святкування в УСРР від рішень московської комісії.

Ще одним досить показовим моментом, який підкреслює повну залежність від рішень Центральної комісії з підготовки та проведення святкування 10-ї річниці “Жовтневої революції” в Москві у святкуванні та не врахування місцевих умов та специфіки щодо проведення святкування є організація військового параду частин Червоної армії у Києві ⁴⁹. Київська округова комісія планувала організувати демонстрацію так, що частини Червоної армії мали б у ній брати участь разом з демонстрантами. Однак коли все було вже сплановано, надійшло розпорядження з Москви про те, що необхідно провести окремо парад військ ЧА в Києві. Це мало на меті показати могутність радянської армії. Проте найбільше завдало клопотів Київській округовій комісії те, що парад потрібно було організувати таким чином, щоб його бачила святкова демонстрація, підкреслюючи таким чином єднання ЧА і робітників. Однак основна проблема полягала в наступному, як зауважив один з представників комісії: “В Москві і Ленінграді це легко, там є площі, а в Києві — набагато гірше. Наші центри не диференціюють, коли вкладають ту чи іншу ідею в свято”⁵⁰. Це яскраво доводить те, що даючи вказівки, Центральна комісія в Москві не враховувала специфіку та умови проведення на місцях і тому, це вносило деструктивний вплив на підготовку та проведення святкування. Київській

---

⁴⁸Плаггенборг Ш. Революция и культура. Культурные ориентиры в период между Октябрьской революцией и эпохой сталинизма. - с. 314

⁴⁹Центральний державний архів громадських об’єднань (ЦДАГО), ф. І, спр. 773 - с. 32-46.

⁵⁰Центральний державний архів громадських об’єднань (ЦДАГО), ф. І, спр. 773 - с. 45.

округовій комісії довелося врахувати і провести військовий парад, однак так як зазначалося в директиві про те щоб демонстрація мала можливість спостерігати військовий парад зробити не вийшло, а замість цього вирішили збільшити участь ЧА в святкових демонстраціях по районах ⁵¹. Таким чином, організація військового параду в Києві в ході святкування 10-ї річниці “Жовтня” стикнулося з рядом проблем, які пов’язані з неврахуванням Центральною комісією з підготовки та проведення святкування 10-ї річниці “Жовтневої революції” в Москві умов святкування на місцях, запізнюваність наказів, що не давало змогу їх виконати у повній мірі.

Таким чином, підсумовуючи, варто відзначити що організаційна структура радянських масових святкувань в 1920-х роках, і жовтневого свята зокрема була досить розгалуженою та централізованою. Вона складалася з цілого ряду святкових комісій, які були утворені на усіх адміністративних рівнях для підготовки та проведення святкування. Структура святкових комісій залежала і була поставлена під повний контроль Центральної святкової комісії в Москві, яка через Центральну святкову комісію в Харкові контролювала процес підготовки та проведення святкування в УСРР, в тому числі через постійну звітність останньої. Адже оскільки святкування в усьому СРСР проходив за єдиним зразком, то важливим був досить серйозний контроль за процесом підготовки та проведення свят, і тому він здійснювався через постійну звітність комісій нижчих ланок перед комісіями вищих ланок, зокрема районні комісії постійно звітували перед округовими, округові звітували перед Центральною комісією в Харкові. До складу таких комісій входили найрізноманітніші організації, до прикладу комсомол, профсоюзи, що забезпечувало розгалуженість у проведенні святкування, а також залучення якомога більшої кількості населення до святкування, задля створення масовості свята. Однак досить часто, і особливо яскраво це проявилось в ході

---

⁵¹Центральний державний архів громадських об’єднань (ЦДАГО), ф. І, спр. 773 - с. 46.

підготовки та проведення 10-ї річниці «Жовтня» в 1927 році, святкові комісії та різного роду комісії не проявляли особливої зацікавленості в участі у святкуванні і тому партійним органам доводилося застосовувати досить налагоджені канали централізованого управління та контролю. Це зокрема проявлялося і в тому, що святкові комісії були зобов'язані звітувати перед партійними органами, а саме перед виконавчими комітетами тих адміністративних одиниць де вони знаходилися. І до того ж діяльність святкових комісій контролювалася Робітничо-селянською інспекцією, яка слідкувала за діяльністю та кошторисами святкових комісій. І це яскраво засвідчує що структура святкових комісій і загалом організація підготовки та проведення святкування була спрямована на централізований контроль задля організації святкувань за єдиним зразком.

Розділ 4

Ідейний зміст

Радянські масові святкування протягом всього періоду існування СРСР були одним із інструментів впливу на населення. Адже для більшовиків після приходу до влади, потрібно було легітимізувати свою владу перед населенням. А враховуючи той фактор, що більшовики поривали з усім що стосувалося часів Російської імперії, зокрема святкової культури, пам'ятників, символів часів династії Романових, то така необхідність зростала в рази. Більшовицькі символи, ідеологія, не були глибоко зрозумілими для населення і тому свято слугувало зручним інструментом для того щоб за допомогою нього пояснити, закріпити у свідомості потрібні для влади бачення щодо сутності та діяльності радянської влади.

«Свято завжди було способом залучення населення до традиції, ідей і цінностей соціальної спільноти. Зв'язок свята із світом ідеалів та цінностей використовувалася владними групами і партіями з метою самоствердження і нав'язування своєї ідеології та вірувань. Політичні лідери опиралися традиційні елементи святкування, надаючи їм відповідні смислове значення і змістовне наповнення. В радянський час інтерес до соціальних функцій свята був пов'язаний з можливістю його використання як засобу соціально-педагогічного та ідеологічного на маси, і також на молодь. Тому особливо важливою була ідеологічна функція свята. Використання свят з політичною метою в радянський час ґрунтувалося на тісному взаємозв'язку ідеологічної складової з емоційним компонентом. Свято викликало сильне емоційне переживання і тому було досить зручним для ефективної політичної пропаганди. Інституціоналізація свят в

календарі та їх повторюваність дозволяла закріпити емоційні переживання населення на рівні підсвідомості»⁵².

В ході святкування конструювався ідеалізований простір, учасники якого переймали усі ідеологічні та світоглядні установи, які були закладені у святі. «Особливе значення свято набуває в житті «уявних суспільств». Причиною цього є конструювання нового соціального простору, в рамках якого люди, які належать до різних територіальних груп, народів, культур, починають ідентифікувати себе через однакові символи, пам'ять, історичні події та культурні особливості»⁵³

До речі радянська святкова культура досить сильно орієнтувалася та запозичувала особливості та святкові практики часів Французької революції, які для неї були зразком. «На думку дослідників ранніх радянських свят, ще з часів Паризької комуни 1871 р. червоне знамено репрезентувало ідеї пролетарської революції і світового пролетарського руху. А поскільки Радянська Росія, будучи країною диктатури пролетаріату, вважала себе спадкоємницею французької революції, запозичення червоного знамена в якості символу державної влади було цілком закономірним і обґрунтованим»⁵⁴

Значну увагу в радянських масових святкуваннях відводилася дітям та молоді. Адже молоде покоління, яке не знало і не жило в інший період і не знали іншої влади аніж радянської, були найбільш піддатливими та сприятливими до ідеї, які намагалися насадити більшовики, в тому числі і за допомогою свят. У керівництві більшовицької партії це досить добре розуміли і тому активно працювали над залученням молоді до святкування, для того аби нав'язати свою

---

⁵²Советские праздники и политическая социализация молодежи / С. Н. Шаповалов // Общество: политика, экономика, право. - 2013. - № 3. -С. 30.

⁵³Советские революционные праздники в 1918–1920-е гг. / С. Н. Шаповалов // Теория и практика общественного развития. – 2010. - №1. – С. 292.

⁵⁴Особенности организации и проведения первого советского государственного праздника в 1918 г. / С. Н. Шаповалов // Общество: политика, экономика, право. – 2011. - №2. – С. 31.

ідеологію та світоглядну картину молодому поколінню. «Радянська система була тісно пов'язана з молоддю, тому що для неї минуле, теперішнє і майбутнє не існували, оскільки вони були одним і тим самим. Без фундаментальних знань дореволюційного минулого молодь була готова швидше дорослих відчувати, що вони являються частиною революції і прийняти соціалістичний сплав теперішнього і майбутнього. Молодь з ентузіазмом підхоплювала ідеали радянської держави. Використання радянських свят для політичної соціалізації молоді було обумовлено тим, що основні ідеї, пов'язані зі святами, були ясними та зрозумілими. Молоді люди переживали свято, спостерігаючи за демонстрацією, несучи в руках маленький прапорець, - копію революційного знамена. Вони розуміли, що свято Жовтня — день народження країни рад, 1 травня — свято непорушної дружби робітників всіх народів. День Червоної армії їм нагадував про те, що кожен повинен рости таким же хоробрим, сильним і палко люблячим батьківщину, як радянські воїни. Не дивно, що із самого початку проведення радянських свят до участі в них залучалась молодь»⁵⁵.

До того ж залучення молоді і формування у них лояльного, прихильного ставлення до більшовиків, гарантувало радянській владі майбутні кадри, які матимуть вже сформоване у потрібно руслі світобачення і тому для наступних поколінь було б простіше сприймати більшовицьку ідеологію. Таким чином, на жаль, майбутнє, яким являються діти, опинилося на той час в руках більшовиків і вони користувалися цим щоб утвердити і зміцнити свою владу через формування світоглядної картини у молоді крізь призму марксистсько-ленінської ідеології. «Залучення молоді для участі в святах мало велике значення для радянської політичної системи. Свято слугувало ефективним інструментом для формування моделі політичної соціалізації. В ході підготовки і проведення свят отримали

---

⁵⁵Советские праздники и политическая социализация молодежи / С. Н. Шаповалов // Общество: политика, экономика, право. - 2013. - № 3. -С. 31.

розвиток механізми, форми і соціальні стереотипи, які використовувалися в подальшому процесі цілеспрямованого соціалізованого впливу. Завдяки цьому з часом молодь ставала не тільки повноправним учасником радянських свят, а й носієм, соціалістичних ідей, а також активним помічником організаторів святкувань. Переважана більшість представників молодого покоління проходили через організації октябрат, піонерів, комсомольців, беручи участь з дитинства в різноманітних радянських святах, в складі відповідних загонів, в школі разом з батьками та родичами. Завдяки цьому формувалися когорти, які були піддані політичній соціалізації і які стали провідниками радянських ідеалів, цінностей та поглядів. Школярі, піонери і комсомольці були присутні на мітингах і вчилися співати комуністичні пісні та гімн, а також правильно марширувати під час ходів та демонстрацій. Представники комсомолу допускалися на урочисті засідання (партійних, радянських і громадських органів різних рівнів), які слугували одним із найважливіших елементів будь якого радянського свята. Це демонструвало не лише значущість молодого покоління для радянської політичної системи, а й деяку спадковість в політичній сфері. Молоде покоління повинно було відчувати всю важливість моменту свята, оскільки на подібних засіданнях була присутня не лише центральна чи місцева партійна еліта, а й кращі представники основних соціальних груп радянського суспільства, яке виступало в якості певних ідеалів, до яких було варто прагнути»⁵⁶

Значна увага в ході святкування 1923 року надавалася опису молоді в пресі, яку до ресі завжди виділяли і з неї розпочинали опис усіх святкових демонстрацій: «успішно походжає маніфестація молоді, з молодечим захватом бують вони весело з таким величним почуттям колись йтимуть на численних ворогів революції, безперечно радітимуть після першого заклику туди де їх

---

⁵⁶Советские праздники и политическая социализация молодежи / С. Н. Шаповалов // Общество: политика, экономика, право. - 2013. - № 3. -С. 32.

покличуть провідники революції, чи на штурм капіталістичних фортець чи на виробництво чи на перемогу над ворогом третього фронту народною темнотою»⁵⁷.

Такій ідеологічній обробці діти піддавалися в ході підготовки та проведення святкування і досить показовим у цьому є дитяча святкова демонстрація, яка відбувалася в тодішній столиці УСРР Харкові 5 листопада 1927 року з нагоди 10-ї річниці «Жовтня», яка яскраво демонструє нам те наскільки важливим були діти для насадження більшовицької ідеології та світогляду. Найяскравішим з цього був момент «настанови» дітям від членів ВУЦВК, зокрема очільника Г. Петровського, перед святковою трибуною:

« - 10 років назад ваші батьки та браття скинули владу буржуазії, 10 років вони боролися за діло робітників і селян. До продовження цієї боротьби будьте готові!

- Завжди готові — в один голос відповіли діти.

- У великій боротьбі за волю робітники й селяне йшли за комуністичною партією під керівництвом вождя світового пролетаріату т. Леніна. Ви, юні піонери, носите славетне ім'я цього великого вождя соціалістичної революції. Він наказав Вам бути чесними й стійкими, завжди готовими до захисту діла революції.

- Завжди готові — пролунала відповідь.

- Ви повинні напружити всі зусилля, щоб чесно виконувати свої обов'язки, щоб вчитися й вчитися, щоб між вами була солідарність і дружба. У вашому родинному і шкільному житті будьте завжди чесними і стійкими, виконуйте заповіді нашого вождя т. Леніна . До цього — будьте готові.

- Завжди готові — запевнили Всеукраїнського старосту діти»⁵⁸

В такому дусі і ключі, на жаль, виховували українських дітей, нав'язуючи їм зокрема через святкову культуру більшовицьку світоглядну систему, погляди,

---

⁵⁷Святкування VI рокувон Жовтневої революції // «Вісті ВУЦВК» (9 листопада), № 252 — с. 2

⁵⁸Святкування VI роковин Жовтневої революції // «Вісті ВУЦВК» (9 листопада), № 252 — с. 2

цінності, ідеали, які не мали нічого спільного з українським національним державотворенням і було згубним для цього процесу.

Надзвичайно важливою складовою в ході підготовки та проведення святкування було ідеологічне навантаження свята. Адже радянські свята, і відзначення річниць «Жовтня» зокрема використовувалися більшовиками як інструмент впливу на населення. І таким чином святом містило у собі цілий ряд ідей, гасел, які були покликані сформувати у населення світоглядну картину, співставну з більшовицькою ідеологією, прищепити відповідні норми, цінності та ідеали, сформувати лояльність до влади, а також пропагувати вирішення поточних політичних чи економічних завдань. Однак загалом усі ідеї перепліталися між собою, були взаємопов'язаними, адже вони були покликані для того щоб переконати у них населення, а для цього їх формували коротко і просто для легшого сприйняття.

Самі ідеї, які пропагувалися більшовиками протягом 1920-х років були досить різноманітними. Одна частина стосувалася ідей, які пропагувалися постійно кожного року, а інша частина стосувалася вирішення зовнішньополітичних, внутрішньополітичних та економічних завдань.

Постійно в ході підготовки та проведення святкування артикулювалася та зображалася на агітаційних матеріалах, друкувалися в пресі лозунги про те що потрібно гуртуватися навколо партії, така свого роду пропаганда «єднання партії та народу»⁵⁹. Це була одна із основних тез яка постійно повторювалися на протягом 1920-х років. Варто зауважити що ця теза ні в якому разі не відображала реальний стан справ чи підтримку народу партії, а мала на меті за допомогою свята створити ідеалізований світ, де народ повністю підтримує партію та її дії, виконує її розпорядження. Це показувалося як єдиний правильний шлях. А для цього зображалася протиположна більшовицькому ладу, який репрезентувався

---

⁵⁹Гасла 6-тих роковин Жовтневої революції // «Вісті ВУЦВК» (24 жовтня), № 239 — с. 1

ідеалізовано, так званому «буржуазному ладу», який був у капіталістичних країнах, і який подавався у негативному світлі, як той що «пригноблює робітників», «несе загрозу СРСР», і тому потрібно гуртуватися навколо партії⁶⁰. Тобто тема міжнародної політики та міжнародних відносин експлуатувалася більшовиками для доведення до населення необхідності гуртування навколо партії і для цього використовувалися пропагандистські гасла в ході святкування та у промовах партійних діячів в день свята.

І ще однією важливою темою було зміцнення Червоної армії. Ця теза активно пов'язувалися із так званою «загрозою з боку капіталістичних країн», через що в ході свята активно пропагувалася теза про «зміцнення та підтримки Червоної армії»⁶¹. Їм була присвячена частина гасел в ході святкування, а самі червоноармійці також були долучені до організації та проведення святкування, брали участь у святковій демонстрації.

Інша група ідей яка була присутня в ході святкування і могла змінюватися стосувалася поточного стану справ економіці та політиці. Річ у тім що жовтневе свято також використовувалася і як засіб для вирішення поточних політичних та економічних завдань які пропагувалися в ході святкування як за допомогою гасел так і в промовах партійних функціонерів. Зокрема в 1923 році значна частина гасел була присвячена підсумком господарських досягнень, які в ході святкування демонструвалися на відповідних плакатах, пропагування в єдності міста та села та ліквідації неписьменності⁶². Це було важливою складовою внутрішньої політики більшовиків на той момент і вони її активно пропагували в ході свята. Однак з кожним роком гасла внутрішньополітичного характеру могли змінюватися.

Також могли змінюватися гасла які стосувалися міжнародних відносин та обстановки. Зокрема в 1923 році значна частина гасел була присвячена можливості

---

⁶⁰Там само.

⁶¹Там само.

⁶²Гасла 6-тих роковин Жовтневої революції // «Вісті ВУЦВК» (24 жовтня), № 239 — с. 1

як зазначалося в пресі «жовтневої революції» в Німеччині і підтримки німецького пролетаріату⁶³. Це було пов'язано з можливістю встановлення робітничої диктатури в Німеччині яку підтримувала СРСР і тому за допомогою свята пропонувалося необхідність підтримки робітників Німеччини.

В 1924 році до теми міжнародного становища додалася нібито «підтримка» українців в Галиччині у складі Польщі та Буковини у складі Румунії, хоча насправді це був своєрідний спосіб висунення територіальних претензій. Ось як це подавалося у пресі: «Одночасно з цим ми повинні ще раз підняти голос протести, обурення проти насильницької політики міжнародного імперіалізму, особливо проти систематичного переслідування і знищення українських робітників та селян західної України польським панством і молдавських та українських трудящих мас румунським боярство захопленої Бессарабії та Буковини»⁶⁴. Це яскравий приклад того, як за допомогою свята більшовики переконували населення у правильності власного зовнішньополітичного курсу та домагалися його підтримки у населення.

Оскільки 10-а річниця «Жовтня», яку відзначали в 1927 році слугувала свого роду підсумком за весь період від встановлення радянської влади, тому ідейне навантаження в ході свята було наступним. Насамперед в ідеологічну руслі показували історію жовтневого перевороту 1917 року з особливим підкресленням ролі комуністичної партії та Леніна, а також досягнення за 10 років радянської влади як масштабах всього СРСР та УСРР так і на конкретних прикладах в масштабі округу, району, села, підприємства⁶⁵.

Також пропагувалося переконання що країна має все необхідне для побудови соціалістичного ладу, просувалася теза про «союз пролетаріату з селянством», акцентувалася увага до головних питань соціалістичного будівництва, а саме

---

⁶³Там само

⁶⁴Там само

⁶⁵Характер і форми святкування X Жовтня // «Вісті ВУЦВК» (29 квітня), № 1985 — с. 1

раціоналізації державного апарату, зниження цін, режим ощадності, кооперативне будівництво, поглиблення культурного будівництва⁶⁶.

А особливо важливим була пропаганда єдності партії, яку називали «поводирем» та «керівником», та народу, який виконує усі настанови які дає партія. Ось як це подається в пресі: «І що особливо важливим є пояснення єдності партії та народу, переконання в правильності цього. Широке пояснення ролі партії протягом всієї революції. Пояснення того, що лише під правильним керівництвом єдиної лєнінської ВКП(б), лише борючись різними ухилами від лєнінізму ми зможемо переможно закінчити соціалістичну революцію»⁶⁷. Такі тези свдчать про те, що для радянської влади було досить важливим закріпити у свідомості населення те, що немає альтернатив без більшовицької влади і тому варто виконувати всі накази та розпорядження влади. Адже закріпивши у свідомості населення такі ідеї, можна було безперешкодно проводити будь яку політику, вигідну для влади у будь якій сфері, чи то у зовнішньополітичній чи у внутрішньополітичній.

Таким чином, підсумовуючи, варто відзначити що ідеологічна складова була надзвичайно важливою в ході підготовки та проведення як загалом радянських масових святкувань, так і відзначення річниць «Жовтня» зокрема. Адже радянське свято слугувало інструментом впливу на селення, за допомогою якого намагалися прищепити відповідні цінності, ідеали переконання, світоглядне бачення, норми поведінки та позитивне ставлення до влади. Для цього до кожного свята за єдиним зразком по всій території СРСР розроблялися гасла, які пропагувалися в ході святкування. Вони стосувалися вирішення економічних, політичних та культурних питань, тобто тих завдань, переконання у необхідності виконання яких було

---

⁶⁶До всіх Округкомів та Молдавського Обкому КП(б)У // «Вісті ВУЦВК» (5 жовтня), № 2116 — с. 2

⁶⁷Там само

актуальним на момент святкування. Також активно пропагувалися в ході святкування тези про уявну, вигадану більшовиками загрозу нападу на СРСР з боку так званих «імперіалістичних країн», це було необхідним для того аби згуртувати населення навколо себе для більшовиків, і виконувати усі їхні розпорядження. До речі єдність партій та народу ще одна ідея яка пропагувалася в ході святкування і виражалася у формі демонстрації перед святковою трибуною, де створювався той ідеологічний образ, який був вигаданий і не мав нічого спільного з реальністю, про те що народ з партію підтримував, а партійні функціонери у своїх промовах давали настанови народу. На жаль, досить велику увагу більшовики надавали у своїй пропаганді та ідеологічній світоглядній картині світу, дітям, яким намагалися це все активно нав'язувати в ході підготовки та проведення святкування. Адже діти були найбільш сприйнятливими щодо нових ідей та світоглядних бачень, адже вони на відмінну від старшого покоління, не знали іншої влади окрім більшовиків. Тим паче, варто врахувати той факт, що свято яке так чи інакше було покликане вплинути на підсвідомість та емоційну сферу учасників, найкращого результату досягала саме у роботі з дітьми. Дітей залучали до святкування в школах, влаштовували святкові ранки для них, а молодь залучали до різного роду комсомольських організацій, де вони брали участі в підготовці до святкування, художньому оформленні міст та закладів, їх допускали на партійні засідання. Також молодь брала участь і в святковій демонстрації, а преса приділяла саме молоді найбільше уваги в ході святкування. Тому таким чином молодому поколінню навмисно насаджували більшовицькі цінності та ідеали, викривлюючи, спотворюючи та стираючи з пам'яті про справжні віхи українського національного державотворення, зокрема про події Українського-національно визвольного руху 1917-1921 рр., показуючи їх в різко негативному світлі, на противагу формувалася позитивний образ більшовицької влади. Це все мало негативний вплив на процес становлення української державності на цілі покоління, однак все таки як показує історія зусилля більшовиків зазнали краху

Розділ 5

Форми святкування

Однією з важливих форм радянських масових святкувань на початку 1920-х рр. були театралізовані постанови. Вони були покликані для того, щоб якнайкраще передати ті ідеї, які більшовики намагалися донести населення, а театральні вистави вважалися найкращою формою для того, щоб через неї ці ідеї сприймалися.

« У 1920-х рр. однією з форм проведення свят стали театралізовані постановки, в основі яких лежав метод масової дії. В пошуку найбільш ефективних прийомів впливу до свята учасників, експерти — методисти зверталися до народної традиції і культурних коренів. Святкування повинні були бути пов'язаними з побутовою обрядовістю і асоціюватися з народними іграми. Сила впливу свят визначалася їх оформленням, до якого висувалися численні вимоги. Їх сенс зводився до створення соціокультурного простору, який здатний викликати у глядачів та учасників масового видовища емоції на межі ейфорії та екстазії. Для цього необхідно було використовувати всі засоби аудіовізуального характеру: кіно, музику, кольорове і світлове вирішення, використання великих поверхонь, шумові ефекти з рукопожаттям, стукітом, криком, співами»⁶⁸.

Радянські масові святкування використовували досить значне різноманіття форм, за допомогою яких здійснювалася підготовка та проведення святкування.

Стосовно найголовніших державних свят, то як зазначає дослідниця Т. Гаєвська: «то для них було характерним запозичення релігійної основи, що знайшло відображення у використанні таких заходів і елементів, як хресні ходи та молебні, військові паради, участь влади та духовенства. Спостерігалися й істотні

---

⁶⁸Советский государственный праздник как механизм формирования репрезентативного образа власти и социокультурной коммуникации (1917–1920-е гг.) / Н. В. Шалаева // Власть. – 2013. - №1. – С. 134.

відмінності, зумовлені революційними перетвореннями. Серед головних святкових форм використовувалися мітинги, маніфестації та масові демонстрації, які раніше були незаконними і приводили до сутичок із поліцією»⁶⁹.

У перші роки радянської влади значна увага приділялася монументальній пропаганді, яка мала на меті встановлення пам'ятників тим особам, яких більшовики вважали корисними для себе та видатними діячами.

«Радянське свято, яке досить широко відзначалося, була річниця Жовтневої революції. Підготовка до святкування також розпочалася завчасно. На засіданні РНК 17 липня 1918 року було прийнято «Постанову про встановлення в Москві пам'ятників великим людям» і одночасно асигновано 250 тис. рублів для виготовлення проектів пам'янкитів. Народному комісаріату освіти було доручено опублікувати список видатних вчителів соціалізму та діячів міжнародної революції, а також художників та музикантів, які були достойні пам'ятників в Радянській Росії»⁷⁰.

Перші форми святкування які застосовували більшовики хоч і були під їх контролем, однак вони не передбачали ще настільки масового охоплення святом населення. « Було вирішено що святкування повинно продовжуватися три дні в 1918 році. Воно повинно розпочатися лекціями по районах для широких мас населення; на цих лекціях масам повинні розтлумачити сенс і значення перевороту з оглядом попередніх історичних епох. В цей день відкривалисяobelіски, присвячені революції. На другий день декламувалися вірші, читалися уривки з

---

⁶⁹Державні радянські свята: історико-культурологічний аспект / Т. Гаєвська // Культурологічна думка. - 2013. - № 6. - С. 155.

⁷⁰Советские революционные праздники в 1918–1920-е гг. / С. Н. Шаповалов // Теория и практика общественного развития. – 2010. - №1. – С. 290.

художніх творів, увечері повинні були розпочатися виступи в драмі. Третій день проходив у маніфестаціях і всенародному гулянню»⁷¹

У перші роки радянської влади через те що більшовики вели постійні війни за утвердження своєї влади і загарбання нових територій, в тому числі й України, жовтнєве свято мало специфіку огляду та показу сили радянської влади. «Оскільки на протязі перших років радянської влади доводилося вести боротьбу з білим рухом та іноземними інтервентами, то свята почали носити характер оглядів-парадів, які повинні були символізувати могутність та силу пролетарської держави. На святах стали переважати лозунги, які прославляли працю. За один — два тижні до свята у всіх громадських місцях проходило читання лекцій та доповідей, проводилися бесіди, які супроводжувалися закликами до активної участі у святкових заходах. Іноді влаштовували зустрічі з учасниками революційних подій. В пресі друкувалися лозунги, новини і порядок проведення святкування, давалася історична довідка про наближення заходу. Випускалося велика кількість методичних посібників, листівок, брошур та книг. В середині 1920-х років, під час святкування травневого свята та Жовтня почали використовуватися карнавальні елементи. До ходів включили живі картини, композиції, складені із плакатів, статичних фігур, макетів. Тематика композицій була підпорядкована, по перше, пропаганді економічних цілей та завдань, які стояли перед країною (зображалися макети фабрик, заводів, індустріальні установки, предмети промислового виробництва гігантських розмірів, діаграми, які яскраво ілюстрували економічні досягнення радянської влади), по друге, політичної агітації (зображення вмираючого капіталізму, поразка сил Антанти, карикатури політичних діячів, які проводили антирадянську діяльність). З особливим розмахом проходило святкування десятої річниці (в 1927 році)

---

⁷¹Советские революционные праздники в 1918–1920-е гг. / С. Н. Шаповалов // Теория и практика общественного развития. – 2010. - №1. – С. 291.

Жовтневої революції. В Києві в демонстрації приймало участь близько 300 тисяч людей. В колони були введені трактори, броньовики, танки, залізничні вагони. В карнавалі, який проходив в Одесі, були використані всі форми зображального мистецтва. В колоні робітників в живописних і яскравих вбраннях йшли представники усіх країн та національностей. В Харкові карнавал послідовно представляв дореволюційну Росію і окремі етапи розвитку Жовтневої революції. Кінний загін демонстрував поступовий перехід від Червоної гвардії до регулярної, революційної армії.

Введення додаткових днів дозволило більш якісно готуватися до свят, а також привело до розробки класичної моделі святкування, яка складалася із урочисто-офіційної та неофіційної частин. Урочисто-офіційна частина проходила в перший день і включала в себе проведення демонстрації робітників, парадів-оглядів, ходів, нагород. Неофіційна частина проводилася на другий день і складалася із спортивних заходів, розваг, культурних програм»⁷²

Для проведення святкування річниць «Жовтня» використовувалися різноманітні форми святкування, які відбувалися як в ході святкових днів так і безпосередньо під час підготовки до свята.

На початку 1920-х років радянські святкування не набули ще досить серйозних форм масовості, їх святкування були ще досить скромними, а форми святкування не такими різноманітними, як це було в подальші роки. Зокрема, під час підготовки та проведення жовтневого свята у 1921 році вказувалося на тому щоб витрати на святкування варто економити⁷³. Такий стан справ до речі був на протязі усіх 1920-х років. Основними формами, яким приділялася значна увага, були лекції, бесіди на заводах та фабриках та урочисті мітинги. Велику роль також надавалося масовим інсценуванням, концертам в клубах та театрах, де подавалися

---

⁷²Советские революционные праздники в 1918–1920-е гг. / С. Н. Шаповалов // Теория и практика общественного развития. – 2010. - №1. – С. 292-293.

⁷³До четвертих роковин жовтневої революції // «Вісті ВУЦВК» (7 жовтня), № 196 — с. 2

спеціально відібрані твори, які в обов'язковому порядку містили ідеї ідеологічного та світоглядного характеру серед населення. Святкуванню звичайно намагалися надати форм масовості, однак враховуючи фінансові можливості та й загалом повоєнний стан, коли економіка зруйнована війною, святкування виходило не на перший план. Однак значимість свята була на досить високому рівні. В подальші роки святкування набирало поступово обертів, збагачуючись як формами проведення, так і охопленням населення.

Оскільки в УСРР дане свято також мало досить велике значення, тому до нього влада могла робити певні поступки. Про це ми можемо дізнатися з газети «Вісті ВУЦВК»⁷⁴ від 07.11. 1921 р. У ній зазначається, що спеціально до відзначення 4-х роковин «Жовтневої революції», влада проводить певну амністію деяким категоріям політичних в'язнів, підкріплюючи це постановою Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету⁷⁵ від 2 листопада 1921 р. У ній відзначалося, що громадянам, які мали термін ув'язнення більше ніж 5 років, його скорочували до 5 років, червоноармійців, які були вихідцями з робітників та селян, засуджених за дезертирство, також звільняли від відповідальності. Амністія стосувалася і селян та робітників, які були засуджені до 5 років, однак даний пункт мав досить багато уточнень, за яким лише засудженні за незначні провини могли розраховувати на щось. Це свідчить про те, що радянська влада досить насторожено сприймала неугодних робітників та селян, через що ситуація в даному напрямку перебувала під особливо пильним контролем. І загалом дане свято, як 1 травня, виконувало функцію репрезентації більшовиків перед народом, яке повинно було справляти тільки позитивні враження, тому такі амністії робилися задля цього.

---

⁷⁴ «Вісті ВУЦВК» 1921 р. (7 листопада) № 214.

⁷⁵ Амністія до IV роковин Жовтневої революції // «Вісті ВУЦВК» 1921 р. (7 листопада) № 214.

У 1922 році активну роль у святкуванні грали святкові ходи та театралізовані вистави. Про це досить детальну інформацію подає газета «Вісті ВУЦВК» 76 від 09.11. 1922 р., про відзначення 5-тої річниці Пролетарської революції у тодішній столиці УСРР Харкові. Насамперед відзначається досить пишне оформлення міста ще напередодні свята: прапори, плакати, гірлянди, ілюмінація з лампочок. Все це було покликане створювати святкову атмосферу, для впливу на емоційно-чуттєву сферу учасників. Із самого ранку в центрі міста збиралися учасники демонстрації, які в основному склалися із робітничих організацій, фабрик, заводів, шкіл, держустанов, які несли із собою прапори, плакати, червоні стрічки. Під час ходьби влаштовувалися театралізовані вистави, які були покликані возвеличити радянську владу, висміявши її попередників і ось як описується даний процес: « Попереду на автомобілі стоїть свиня, «благородний» циліндер з надписом: «Пам'ятник НЕП-у від спекулянтів». Праворуч – будка вартового і навкруг неї грізні на вигляд стоять знайомі постаті фараонів – царських жандармів, попа й ченців. Публіка товпиться коло автомобіля і обмінюється компліментами з «героями», а «блюстителі порядку» грізно гукають: «Гей хто там напірає ззаду ? На тротуар!»»⁷⁶. Тобто ми бачимо, що дане дійство створювало у людей відчуття недолугості царського режиму, яке так було потрібно більшовикам.

Далі йшли привітання від голови Губернського виконавчого комітету, в промові якого увага акцентувалася на ушлявленні героїв праці, які були також присутні з ним на трибуні. Такий хід у свою чергу був покликаний створити культ трудівника, який працює на благо радянської держави. Після промов та привітань розпочинався парад Червоної армії, який мав демонструвати воєнну силу та могутність УСРР. Після того відбувалися різні концерти та вистави, які були приурочені до свята.

---

⁷⁶ «Вісті ВУЦВК» 1922 р. (9 листопада) № 252.

⁷⁷ Свято Жовтня у Харкові // «Вісті ВУЦВК» 1922 р. (9 листопада) № 252.

Однак слід відзначити, що не в усіх регіонах святкування могли проходити так пишно, тому святкування в інших містах мало набагато скромніший характер. До прикладу, у цьому ж номері «Вісті ВУЦВК»⁷⁸ можна знайти опис святкування даного свята у Вінниці. Там відзначення проводилося у формі вечорів спогадів у клубах, та смолоскипною ходою членів міськради до могил учасників «революції».

Ще здійснюючи підготовку до свята святкові комісії намагалися надати масовості свята. А для цього потрібно було залучити як найширші верстви населення і для цього використовуються досить різноманітні форми у підготовці до святкування, які слугували нагадуванням про про наближення жовтня. Зокрема у 1923 році найпоширенішими формами були лекції та бесіди з приводу «Жовтня» на заводах, через економію коштів. За день до святкування відбувалися урочисті районні з'їзди рад де підбивалися підсумки і розглядалися питання внутрішньої та зовнішньої політики⁷⁹.

Найголовніші святкування у формі демонстрації відбувалося у день святкування. У 1923 році у Харкові демонстрація проходила наступним чином⁸⁰. Перед святом досить пишно було оформлені центральні площі, ось як це описує преса: «будинки установ, підприємств, клубів, приватних будинків було завітчено полувінками, червоними прапорами, стрічками, портретами проводирів революції і новими електричними лампами. Вікна крамниць освітлювали червоним світлом, прикрашали портретами та гаслами»⁸¹. Це все робилося для того щоб створити святковий, урочистий настрій в учасників демонстрації.

---

⁷⁸ Святкування Жовтня на місцях // «Вісті ВУЦВК» 1922 р. (9 листопада) № 252.

⁷⁹ Свято Жовтневої революції влаштувати без зайвих витрат // «Вісті ВУЦВК» (18 жовтня), № 234 — с. 2

⁸⁰ Святкування VI роковин Жовтневої революції // «Вісті ВУЦВК» (9 листопада), № 252 — с. 2

⁸¹ Там само

Далі проходила святкова демонстрація, яка складалася із робітників заводів, із селянських делегацій та з молоді, в основному представників комсомольських організацій та студентів. Після того всі збиралися біля трибун, де слухали доповіді керівників партії, які в розгорнутому вигляді розповідали про основні гасла які були затверджені та пропагувалися в ході святкування. Згодом відбувся військовий парад, який мав на меті продемонструвати могутність радянської країни. А ввечері відбувалися концерти у робітничих клубах та театрах які присвячувалися жовтневому святу.

Очевидно що за допомогою жовтневого свята масовості досягнути не вдалось, адже для відображення в пресі до демонстрації записували не лише її учасників, а й усіх хто вийшов «щоб просто подивитись на демонстрацію, а інші щоб остаточно поховати своїй надійно можливість змін»⁸².

Однак важливим були також одна із форм святкування як інсценування. Усяк це описує преса: « по деяких місцях на перехрестях вулиць Театр робітничої молоді здійснював інсценування на вулицях на революційні теми, збираючи пожертви для німецького пролетаріату»⁸³.

На фабриках, заводах, установах, а також в селі партійні організації здійснювали доповіді щодо досягнень за 6 років перебування радянської влади. ВРНГ готувала цифри на плакатах які відображали ці досягнення. Відбувалися з'їзди районних виконавчих комітетів, які робили доповіді щодо внутрішньополітичної та зовнішньополітичної обстановки у відповідному ідеологічного руслі⁸⁴.

Важливим аспектом в ході святкування річниць «Жовтня» була демонстрація єдності народу та партії. Адже саме партія була як зазначалося в пресі була «поводирем», «керівником» народу який має виконувати усі завдання поставлені

---

⁸²Святкування VI роковин Жовтневої революції // «Вісті ВУЦВК» (9 листопада), № 252 — с. 2

⁸³Там само

⁸⁴Там само

партією. Особливим моментом підкресленням такого становища в ході святкової демонстрації був виступ біля трибун членів радянського уряду і вислуховування демонстрацією їх промов. «Найбільше товпиться людей зрозуміла річ біля трибун: адже із цих трибун казатимуть промови керівники радянської влади і в своїх промовах складуть підсумки здобутків за шість років революції і зазначитимуть шляхи до здійснення чергових завдань пролетаріату на 7-й рік радянського будівництва»⁸⁵.

Також святкування проводилося і в наукових установах. Так, до прикладу, в Технологічному інституті Харкова було спеціально до річниці «Жовтня засідання, де у відповідному ідеологічному русі відбували підсумки за 6 років радянської влади, згадуючи про діяльність власної установи»⁸⁶.

До того ж слід відмітити, що існувала практика встановлення пам'ятників більшовицьким діячам до певних святкових дат, не винятком стала і 6-та річниця Жовтня. До цієї дати у різних містах відкривали пам'ятники так званому тов. Артему, якого звали Федір Сергієв і який відомий тим, що був членом РСДРП(б) і близьким другом Кірова та Сталіна і до того ж засновником та керівником Донецько-Криворізької радянської республіки.

Існувала також тенденція у рамках даного свята проводити зібрання серед різних професійних груп. Так в рамках даного свята відбулося зібрання конструкторів паравозів⁸⁷, на якому підбивалися підсумки роботи за рік.

В основному в таких формах святкування продовжувалося і на протязі 1924 і 1925 роках, вносячи лише незначні зміни у форми проведення святкування. Зокрема у 1924 році в ході жовтневої демонстрації вирішили провести урочисту присягу червоноармійців 1902 року, що зазвичай відбувалося в ході святкування першотравневого свята.

---

⁸⁵ Там само

⁸⁶ Там само

⁸⁷ Там само.

Щодо святкування 7-ї річниці Жовтня, можна розглянути даний процес у промисловому містечку Мелітополь, спираючись на матеріали газети «Думка»⁸⁸ від 09.11. 1924 р. Святкове оформлення міста, у вигляді значної кількості прапорів, портретів, лозунгів, плакатів, відбулося ще напередодні свята. В день свята відбулося урочисте засідання міськради, на якій вибирали представників президії. Зранку на вулицях почали збиратися представники профсоюзів, шкіл та військові частини, які брали участь у демонстрації. В день свята традиційно відбулося відкриття будівлі партійного клубу ім. Леніна. Увечері відбувалися розважальні заходи, зокрема концерти та спектаклі. Однак тут є дуже цікавий момент. В театрах і кіно для членів профсоюзів показ відбувався безкоштовно. Це нам говорить про те, що різні організації, які були своєрідними відгалуженнями партії та виконували її доручення займали привілейоване становище у суспільстві. І тому для тих, хто бажав кращого матеріального становища такі випадки слугували певним заохоченням.

В Харкові під час святкування 7-ї річниці Жовтня значно збагатили художньо-естетичну складову. Так за даними газети «Вечернее радио»⁸⁹ від 10.11. 1924 р. у центрі міста значно збільшилася кількість бюстів Леніна, які були на всіх основних будівлях. До того ж була значна виставка більшовицької літератури, а саме: «Л. Троцький —«От Октября до Бреста», Ленин —«Октябрь», Ив. Вардин — «Большевизм после Октября», К. Цеткин—«Октябрьские революция» и Ленин «Октябрьские дни»»⁹⁰. Слід відзначити, що дані видання належали видавництву «Пролетарий», а тому це була своєрідна його підтримка.

У 1925 р. святкування 8-ї річниці Жовтня в Харкові знову збільшило свій розмах. Так із газети «Вечернее радио»⁹¹ від 09. 11. 1925 р. можемо дізнатися в

---

⁸⁸ «Думка» 1924 р. (9 листопада) № 252.

⁸⁹ «Вечернее радио» 1924 р. (10 листопада) № 73.

⁹⁰ В праздничном наряде // «Вечернее радио» 1924 р. (10 листопада) № 73.

⁹¹ «Вечернее радио» 1925 р. (9 листопада) № 256.

чому саме він полягав. А особливість була в пропагандистського ефекту, тому основна увага акцентувалася на демонстрації потужності і господарських досягненнях. Відповідно до цього збільшилася кількість плакатів та лозунгів, які розміщувалися на будівлях і транспорті. До того ж відбувалися урочисті відкриття нових господарських об'єктів. Зокрема було відкрито новий Мартенівський цех для виплавки сталі та новий завод точної механіки «ТЭН'а». Ввечері працювали театри, кіно та клуби, в котрі потрапити мали більшу можливість працівники партійних органів.

За повідомленнями газети «Известия»⁹² від 10. 11. 1925 р. в Одесі також були яскраво прикрашені вулиці. Зокрема багато будівель були прикрашені червоними полотнами із зображеннями Леніна, Троцького, Калініна, Петровського, Фрунзе та лозунгами, які приурочувалися до даного свята. Досить яскраво були декоровані робітничі клуби та державні магазини, які вночі перед святом досить яскраво були освітлені. Однак світловими прикрасами найкраще були прикрашені будівлі державних установ, а саме совторпфлот, комунвідділ, будівля виконавчого комітету та ін⁹³.

Крім того на самій демонстрації в Одесі також були досить поширеними лозунги, які мали господарське спрямування. Зокрема представники різних заводів і фабрик вийшли із лозунгами, які виконання чи перевиконання власних виробничих норм. До того ж лозунг «К 9-й годовщине Октября перешагнем довоенную норму!»⁹⁴, яскраво відображав посилення тенденції використання господарських лозунгів під час святкування.

Демонстрація господарського піднесення відбувалася і на відзначення 8-ї річниці Жовтня в Києві. Так, газета « Пролетарская правда»⁹⁵ від 10. 11. 1925 р. в

---

⁹² «Известия» 10. 11. 1925 р. (10 листопада) № 1781

⁹³ Как был украшен город // «Известия» 1925 р. (10 листопада) № 1781.

⁹⁴ Октябрьские торжества в Одессе // «Известия» 1925 р. (10 листопада) № 1781.

⁹⁵ « Пролетарская правда» 1925 р. (10 листопада) № 257.

пропагандистському дусі відзначає дані моменти. Зокрема демонструвалися певні сільськогосподарські приладдя, а саме плуги, сівалки, трактори, які були прикрашені гаслами «Обличчям до села», або «Добра дешева сівалка сіє зерна комунізму на селі»⁹⁶. До речі пропаганда єдності між робітниками та селянами, також присутня в даному моменті, адже таким чином намагалися виразити «турботу про селян».

Такі ж технологічні покази були представлені і з боку промислової галузі. Зокрема були представлені трамвайні вагони, на яких були написи, 1921 р., 1922 р., 1923 р., 1924 р., 1925 р. Цим самим демонструвалося, навіть з відповідними діаграмами те, що з кожним роком якість вагонів покращувалася.

Крім того відзначалося, що в селі Кухмістерська Слобідка спеціально до даного свята був урочисто відкритий пам'ятник Леніну⁹⁷. До того ж акцент ставився на масовості даної події та надання йому великого значення, внаслідок чого на відкритті пам'ятника були присутні мешканці сіл Оскарівки, Дарниці, Познаківки, Микопольської та Передмісної Слобідки, які мали святковий вигляд. Це нам говорить про те, що виключно з пропагандистською метою використовувалося відзначення річниць Жовтня і в селах, адже репрезентація позитивного образу радянської влади перед селянами була важливою, тому що це деякою мірою могло б забезпечити позитивне сприйняття більшовицької політики.

І загалом слід відмітити, що до 1925 р. розмах святкування річниці Жовтня поступово збільшувався, що пов'язано із певним покращенням економічної ситуації. Пропагандистська складова у ньому з кожним роком також посилювалася, що відображається у збільшенні кількості та різноманітності використання різних атрибутів під час святкування.

---

⁹⁶ Жовтнева демонстрація в Києві // « Пролетарская правда» 1925 р. (10 листопада) № 257.

⁹⁷ На відкритті пам'ятника Ленінові // « Пролетарская правда» 1925 р. (10 листопада) № 257.

Дещо урізноманітнилися та розширилися форми святкування під час підготовки та проведення річниці «Жовтня» в 1926 році, однак враховували постанову ВУЦВК щодо режиму економії на витрати щодо святкування⁹⁸.

Одним із елементів які додалися у формі святкування 1926 році це були спортивні виступи фізкультурних організацій. Вони проводили різні змагання, влаштовували футбольні волейбольні та гандбольні матчі⁹⁹.

Також Центральна святкова комісія в Харкові вирішила якнайширше використати радіо для передання на місцях промов на мітингах. Укрфілія радіопередачі влаштовувала цілий ряд заходів які пов'язані із радіопередачами. Так зокрема 5 листопада транслювався концерт, присвячений жовтневому святу, 6 листопада відбувалося урочисте засідання в Держдумі та транслювалося урочисте засідання з московського великого театру. 7 листопада транслювався мітинг в Москві¹⁰⁰.

Комісія в справі нагород займалася до жовтневого свята відкриттям пам'ятників, перейменуванням підприємства, та врученням різного роду нагород під час святкування¹⁰¹.

Акцентувалася особлива увагу на тому, що свято повинно мати масовий характер і тому до нього слід привернути як найширші організації для того щоб свято досягнуло масовості. Це зокрема профсоюзи, КСМУ піонери МОДР, шефські товариства, політупстанови та частини ЧА. До прикладу МОДР у своїх установах здійснював доповіді щодо 9 жовтня, прикрашав установи плакатами та

---

⁹⁸У Харкові. До Жовтневих свят // «Вісті ВУЦВК» (12 жовтня), № 1822 — с. 4

⁹⁹Як Харків святкуватиме 9-і роковини Жовтневої революції // «Вісті ВУЦВК» (2 листопада), № 1840 — с. 3

¹⁰⁰Радіо в Жовтневі свята // «Вісті ВУЦВК» (3 листопада), № 1841 — с. 4

¹⁰¹Як Харків святкуватиме 9-і роковини Жовтневої революції // «Вісті ВУЦВК» (2 листопада), № 1840 — с. 3

діаграмами брав участь у вечорах спогадів по клубах сельбуддах та хатах читальнях¹⁰².

Що ж до форм святкування в 1927 році, за допомогою яких насаджувалися більшовицькі ідеї мали насаджуватися серед населення, то вони також були визначені Центральною комісією з підготовки та проведення святкування 10-ї річниці “Жовтневої революції” в Москві. “...Центральна комісія прийняла постанову про проведення політичних масових демонстрацій, інсценування революційних подій, народних ходів, які супроводжувалися показом економічних, політичних і культурних досягнень, досягнень в сфері побуту, масових ходів робітників, а також агітпроцесій, які виключали будь які прояви індивідуалізму: маса святкувала “активно, відкрито, все як одна людина”¹⁰³. Такі форми та рекомендації до святкувань мали підкреслювати та створювати враження щодо єдності населення та влади, для цього підкреслювалася масовість свята. Дані рекомендації в обов’язковому порядку стосувалися і Київської округової комісії, що проявлялося в ході підготовки до свята. Так, на всіх заводах, цехах проводили цілий ряд заходів для підготовки до відзначення 10-ї річниці “Жовтня”. Це вечори спогадів, лекції, урочисті зібрання, які проводили представники комісії¹⁰⁴. Такі заходи були покликані сформулювати відповідно до ідеологічних настанов уявлення про історію радянської влади, підкреслювати значущість свята, тобто передати весь ідейний зміст свята, який був сформований Центральною комісією з підготовки та проведення святкування 10-ї річниці “Жовтневої революції” в Москві. Крім того кожен завод мав завдання представити свої досягнення за період

---

¹⁰²Там само.

¹⁰³Плаггенборг Ш. Революция и культура. Культурные ориентиры в период между Октябрьской революцией и эпохой сталинизма / Ш. Плаггенборг; пер. с нем. Ирины Карташевой. - Спб. : Нева, 2000. - с. 315

¹⁰⁴Центральний державний архів громадських об’єднань (ЦДАГО), ф. І, спр. 773- с. 47.

радянської влади, здійснювати художнє оформлення у вигляді червоних кутків, стендів, виставок¹⁰⁵.

Однак варто підкреслити, що хоч і створення комісій для підготовки до святкування розпочалося ще за рік до свята у 1926 році, однак фактично підготовка розпочалася лише за декілька місяців до свята. Наприклад, підготовка до святкування на київських заводах і цехах розпочалася лише з 15 жовтня¹⁰⁶. Відповідно постає питання у чому причина такої запізнилої фактичної підготовки до свята і дану причину досить влучно було охарактеризовано Штефаном Плаггенборгом, адже запізнiлість була характерною, не лише для Київського округу, а й для СРСР загалом. Він вказує на дві причини такого явища. “По-перше не все виходило із мобілізацією місцевих організацій. Тому врешті решт довелося підключитися партії, яка застосувала налагоджені вертикальні канали поширення директив. Ще гірша була справа з мобілізацією мас. Вони хоч і не ухилялися від участі в підготовці, але й не проявляли в ній особливого інтересу з наближенням червоної дати”¹⁰⁷. Це яскраво демонструє ту тенденцію, що попри те що для більшовиків це свято мало досить велике значення і вони намагалися ретельно заздалегідь його підготувати, однак на місцях серед населення особливого інтересу та зацікавлення до свята не проявлялося. І також це є свідченням того, що для більшості населення радянські свята були чужими і тому не зустрічали серед населення особливого захвату чи підтримки.

Що ж до організації святкувань у селах, то все проводилося під чітким контролем районних святкових комісій, які займалися питаннями художнього

---

¹⁰⁵Там само

¹⁰⁶Центральний державний архів громадських об'єднань (ЦДАГО), ф. І, спр. 773- с. 46.

¹⁰⁷Плаггенборг Ш. Революция и культура. Культурные ориентиры в период между Октябрьской революцией и эпохой сталинизма / Ш. Плаггенборг; пер. с нем. Ирины Карташевой. - Спб. : Нева, 2000. - с. 313

оформлення, забезпечення літературою та методичними рекомендаціями щодо проведення святкувань¹⁰⁸. Сама ж підготовка проходила наступним чином. У будівлях Сільрад, Сельбуддах, хатах-читальнях, школах проводилися лекції щодо значення жовтневого свята. Цим займалися представники районних комісій, які використовували надіслані їм матеріали, зокрема літературу яка присвячена жовтневому святу, газети, такі як “Радянське село”, “Селянська газета”. Самі ж сільські комісії також мали готувати доповіді щодо досягнень за 10 років радянської влади, про ліквідацію неписьменності, кооперацію. Усі доповіді не повинні були виходити за рамки вказаних методичних рекомендацій, тому сільські комісії постійно звітували про свою роботу перед районними комісіями. Тобто уся діяльність сільських святкових комісій була жорстко поставлена під контроль, через постійні звіти, і досить централізовано керувалося через районні святкові комісії.

Що ж до форм святкувань в Києві, то вони були досить різноманітними. Загалом святкові заходи розпочиналися ще із 2 листопада і проходило у таких формах(ЦДАГО, с. 111-113)¹⁰⁹. З 2 до 5 листопада відбувалися відкриття виставок на заводах, які були присвячені жовтневому святу, відбувалася закладка та відкриття нових підприємств, а 5 листопада відбувалося святкове засідання ОВК, де говорилося про підсумки за 10 років радянської влади, ввечері відбувалися концерти у робітничих клубах. Наступного дня, 6 листопада, відбувалася зустріч біля будівлі ОВК селянських делегацій, які зустрічали представники усіх організацій, а саме ОПК, ОВК, ОСПС, КНС, ОВ ЛКСМУ, які разом протягом дня урочисто відкривали меморіальні дошки в Києві. Також в цей день відбувалися кінопокази та виступи для дітей у театрах та клубах і святкове засідання профсоюзів, де вони говорили про підсумки своєї діяльності перед святом. 7

---

¹⁰⁸Центральний державний архів громадських об'єднань (ЦДАГО), ф. І, спр. 773- с. 101.

¹⁰⁹Центральний державний архів громадських об'єднань (ЦДАГО), ф. І, спр. 773- с. 111-113.

листопада відбувалася святкова демонстрація, в якій брали участь представники усіх заводів, делегації селян, а також солдати ЧА, які окрім того ще проводили святковий парад. До того ж відбувалися радіотрансляції з Москви та Харкова, а ввечері проходили концерти та вистави. У селах святкування проходила у формі доповідей про досягнення за 10 років радянської влади, дитячі концерти, відкриття нових приміщень, радіопередачі.

Також в 1927 році величезна увага була приділена масовості свята, яке мало охоплювати усі можливі організації. Вони повинні були демонструвати свою історію та досягнення як підсумок за весь час перебування радянської влади. І для цього використовувалися досить різноманітні форми.

Насамперед це стосувалося виставок, які демонструвалися тим чи іншим підприємством про свою історію та здобутки. Вища рада народного господарства мало розробляла спеціальні брошури, діаграми та повідомлення про розвиток найбільших промислових і підприємств України до 10-річчя жовтня¹¹⁰. Численні виставки відбувалися і в Києві в музеї революції було влаштовано виставку соціально-культурного будівництва, при будинку саносвіти виставку з охорони здоров'я, при сільськогосподарському музеї - сільськогосподарську виставку, прикол кооперативному музеї - кооперативну виставку, при торговельному музеї виставку торгу транспорту та зв'язку.¹¹¹ Окружні професійні ради готували виставки які мали показати моменти історії та їх організації, зокрема Полтавська зібрали для виставки біля 900 різних експонатів. Союз Нархарчу відкривав нові школи крою і шиття, курси для підвищення кваліфікації кухарів, виставок та досягнень з історії «Жовтня». Союз друкарів організував поліграфічну виставку, Союз Харчовиків організував цілу сітку виставок, що демонстрували досягнення радянської харчової промисловості за 10 років. Союз будівельників

---

¹¹⁰До 10-х роковин Жовтня // «Вісті ВУЦВК» (2 жовтня), № 2115 — с. 2

¹¹¹У Всеукраїнській жовтневій комісії // «Вісті ВУЦВК» (20 жовтня), № 2130 — с. 4

влаштував спеціальні виставки, відкривали у себе червоні куртки. Союз робітників мистецтва влаштував лекції, вистави, бесіди при театрах, відкривав червоні куртки. Головліт та українська книжкова палата організовували виставки української книжки¹¹².

Також відбувалися різноманітні конкурси у різних галузях, що були присвячені до жовтневого свята. Агітаційно - видовищного підкомісія влаштувала цілий ряд конкурсів, присвячений 10-й річниці «Жовтня». Це зокрема літературний та музичний конкурс, проходили і різноманітні театральні конкурси в театрі «Березіль» знаменитого Леся Курбаса¹¹³.

Окружна Жовтнева комісія в Харкові формувала порядок демонстрації. В даному порядку вказується на порядок збору робітників на власних підприємствах та маршрут їхнього руху, який детально розписаний по вулицях та по годинах, адже для радянських свят характерне досить чітке та детальне планування, яке перебувало під постійним контролем. До прикладу преса подає план пересування робітників Первомайського району наступним чином: «Первомайський район - робітники і службовці в цей день об 11:00 збираються до своїх підприємств, установ. Звідси колони просто йдуть до Майдану Рози Люксембург, де готель «Спартак» і розташовується аж до вулиці Вільної академії. Сюди колони йдуть найкоротшим шляхом. У 1:00 тут відбудеться районний мітинг, а потім колона піде до університетської вулиці і потім вулицею Карла Лібкнехта до будинку ЦК партії»¹¹⁴.

Важлива роль також приділялася також художньому оформленню міста, якою займався архітектурно художній відділу окружної Жовтневої комісії. Найбільшого значення художньому оформленню надавалося найбільших будівлі

---

¹¹²Профсоюзи до 10-х роковин Жовтня // «Вісті ВУЦВК» (12 жовтня), № 2128 — с. 2

¹¹³Мистецькі конкурси до 10-х роковин Жовтневої революції // «Вісті ВУЦВК» (19 жовтня), № 2129 — с. 5

¹¹⁴У Харкові. Напередодні 10-го Жовтня // «Вісті ВУЦВК» (3 листопада), № 2142 — с. 5

зокрема в центрі міста. Це зокрема будівлі органів влади підприємств до прикладу будівля ВУЦВК, Донвугілля. Художнє оформлення мало демонструвати основні досягнення за 10 років радянської влади. Ось що про це говориться в пресі: «Особливу увагу буде звернуто на прикрашення великих будинків в центрі міста та на побудування трибун. І вже почали ставити. Головна трибуна буде в центрі, а дві на околицях. Зовнішнім виглядом своїм вони відбиватимуть досягнення з усіх галузей народного господарства. Буде прикрашено будинок ВУЦВК. Напроти нього стоятиме Трибуна весь Майдан Тевелєва буде обведений різнокольоровою стрічкою»¹¹⁵.

Крім того до свята було приурочено випуск цілої низки літератури, яка стосувалася жовтневого свята і всього ідейного спрямування свята, а саме показ досягнень в економічному та культурній сферах. Літературна підкомісія займалася виданням спеціальної літератури до 10-ї річниці. Це зокрема збірки «Жовтень на Україні», «Радянське будівництво», «Пролетаріат і селянство». Значна частина брошур була пов'язана з історичною тематикою як зазначалося «Про перші з'їзди рад на Україні», «Про іноземну інтервенцію» «Про червону армію» тощо¹¹⁶. Ці збірки були складені в Істпарті у відповідному ідеологічному руслі, яке зображало більшовиків виключно у позитивному світлі, перекручуючи та опускаючи незручні факти і дані.

Значну увагу в ході підготовки та проведення святкування приділяли також ЧА. Це стосувалося як участі в демонстраціях, параді, фізкультурних змаганнях так і в художньому оформленні. Робмис займався прикрашенням казарм, ленкутків, клубів, стінгазет в Червоній армії. Червоноармійці брали активну участь у фізкультурних змаганнях. А також брали участь безпосередню в самих святах, зокрема в загальному міському карнавалі, 6 листопада брали участь в кіно та постановках в робітничих клубах, 7 листопада парад військових частин

---

¹¹⁵Там само.

¹¹⁶Книга й преса України // «Вісті ВУЦВК» (25 жовтня), № 2134 — с. 3

влаштували. Також в контексті єдності робітників та червоноармійців організовували екскурсії робітникам в казарми і влаштувалися вечори спогадів¹¹⁷.

Також в ході підготовки та проведення святкування значна увага приділялося одному з основних пропагандистських напрямів, як ліквідація неписьменності, до чого приурочувалися різні заходи та конкурси. Великого значення надавали гаслу боротьби з неписьменністю яке звучало наступним чином «в країні де влада в руках робітників і селян неписьменних бути не повинно»¹¹⁸. Здійснювалися підсумки про роботу боротьби з неписьменністю. Також підготовка до святкування мала охоплювати якнайширші верстви населення та організації. Так, до прикладу, гірники будували палац праці в Донбасі, а також відкривали червоні кутки, бібліотеки, пункти ліквідації неписьменності, влаштували вечори спогадів. Щодо лікнепу в Полтаві, то там проводився конкурс на найкращого вчителя та кращого члени товариства «Геть неписьменність»¹¹⁹.

До жовтневого свята приурочувалося також відкриття нових підприємств та установ, які дуже часто здійснювалися за присутності місцевих партійних керівників. Так зокрема в Маріуполі було відкрито дві школи, клуби, шпиталі дитячі садки в Бердянську, електростанцію радіостанції і встановлено радіоприймачів в селах. Відкривалася ціла низка меморіальних дошок що як зазначалось в пресі «відзначатимуть місця колишньої боротьби за владу рад»¹²⁰.

Приурочувалося до свята і нагородження, як зазначалося «героїв праці», а також надавалися нові найменування різним заводам, цехам тощо. Від профорганізацій України було висунуто найзаслуженіших робітників у кількогсті 54 людини для нагородження їх званням «героїв праці», яке приурочувалося до 10-річчя «Жовтня», де Комісія в справі нагород при ВУЦВК обговорювалася питання

---

¹¹⁷У Всеукраїнській жовтневій комісії // «Вісті ВУЦВК» (20 жовтня), № 2130 — с. 4

¹¹⁸Пленум Всеукраїнської Жовтневої комісії // «Вісті ВУЦВК» (25 жовтня), № 2134 — с. 3

¹¹⁹Там само

¹²⁰Там само

про їх нагородження. Вказувалося що жодна організація без відома комісії не має право видавати найменування чи то закладам чи підприємством з нагоди 10-річчя «Жовтня». Це відбувалося лише з погодженням із жовтневим комісіям¹²¹.

Для відображення у святі міжнародної тематики, а також концепту що СРСР «форпост для соціалістичної революції в інших країнах», на святкування прибували також представники робітничих делегацій з інших країн. В Україні перебували біля 10 закордонних делегацій з представників Австрії, Німеччини, Франції, Англії, Швейцарії, які брали участь у святкуванні, відвідували фабрики заводи, шахти Донбасу, Дніпрельстан, підприємства Харкова¹²².

Також в контексті ще одного ідейного аспекту, який активно застосовувався радянською пропагандою, а саме «смічка робітників та селян», відбувалися екскурсії селян, які в основному були членами партії, до промислових підприємств та установ. Профсоюзи організовували екскурсії на Дніпрельстан, волго-донський канал до Москви та Ленінграду. Також відбувалися селянські екскурсії до окружних міст на виробничі підприємства, зокрема до заводів цукроваріння, сільськогосподарських комун, артілей, сільськогосподарських станцій, а також до культурних та виробничих центрів України, як Донбас, Дніпропетровськ, Харків, Київ¹²³.

Також велику роль в ході підготовки та проведення святкування надавалося техніці, зокрема кіно та радіоприймачі, які демонстрували концерти, засідання, парад з москви, фільми. Це був досить потужний інструмент для пропаганди серед населення, який більшовики активно використовували. ВУФКУ займалося кінозйомкою під час жовтневих днів. Зокрема до 10-ї річниці «Жовтня» вони повинні були зняти фабрики, заводи, школи, лікарні в Харкові Києві, Одесі, Миколаєві, а також учасників демонстрації. За допомогою радіоустановок

---

¹²¹Там само

¹²²Робітничі делегації на свято Жовтня // «Вісті ВУЦВК» (23 жовтня), № 2133 — с. 2

¹²³Екскурсії селян в дні 10-х роковин «Жовтня» // «Вісті ВУЦВК» (22 жовтня), № 2132 — с. 2

здійснювалося трансляція свята та заходів пов'язаних з ним. Зокрема 6 листопада організовували трансляцію урочистого засідання міськради в Харкові. 6, 7 та 8 листопада здійснювалася трансляція привітань з приводу свята. Значна увага приділялася встановленню нових радіоприймачів яких, як зазначила преса, було близько тисячі¹²⁴.

Значна увага в ході підготовки та проведення святкування акцентувалася на економії витрат щодо святкування 10-ї річниці «Жовтня». І до речі всі кошториси повинні були узгоджуватися з центральними комісіями¹²⁵.

Значну увагу в ході святкування більшовики надавали дітям та молоді і для цього використовували досить різноманітні форми. Зокрема в Харкові з нагоди 10-ї річниці «Жовтня» ЛКСМУ 6 листопада проводила великий карнавал, розділивши її на дві частини, а саме історичний карнавал що малює дореволюційну Росію та окремі етапи розвитку «Жовтневої революції» та виробничі карнавали, що показували досягнення виробництва за 10 років. 5 листопада відбувалися дитячі демонстрації, а потім робили насадження в різних районах міста Харків¹²⁶.

Загальний план проведення загалом був досить стандартний, особливо нових моментів внесено не було. 5 листопада відбувався пленум міськради, де заслуховували доповіді про досягнення за 10 років радянської влади. 6 листопада відбувся величезний похід, а ввечері в 6:00 в театрі імені Шевченка відбувся інтернаціональний вечір, де виступали клуби та закордонні делегації. 7 листопада відбувалася свята демонстрація та військовий парад, а 8 листопада відбувалися вечірки по клубах та підприємствах¹²⁷.

---

¹²⁴Радіо в Жовтневі свята // «Вісті ВУЦВК» (3 листопада), № 1841 — с. 4

¹²⁵Економія у витратах на святкування 10-х роковин Жовтня // «Вісті ВУЦВК» (26 жовтня), № 2135 — с. 3

¹²⁶В Харкові. Напередодні 10-го Жовтня // «Вісті ВУЦВК» (3 листопада), № 2142 — с. 5

¹²⁷Там само

Тобто, форми проведення святкування зводилися до демонстрації єдності селян і робітників, досягнення за 10 років радянської влади, відкриття нових підприємств і різного роду розважальні заходи, як концерти, вистави в кіно і театрах. Варто також і підкреслити, що в Україні на момент відзначення даного свята радянська влада була утворена менше ніж 10 років і тому підведення підсумків будівництва чи діяльності радянської влади та різних організацій за 10 років є просто святковим ідеологічним конструктом який мав на меті показати єдність СРСР загалом та повну уніфікацію і залежність радянської святкової культури в Україні від Москви.

В подальшому 1928 і 1929 роках форми святкування не зазнавали особливих змін, проводилося так як це було в 1927 році, однак в дещо менших масштабах. Проте святкова демонстрація зазнала певних трансформацій після проведення першого круглого ювілею більшовиків. Масова демонстрація в 1928 році відбувалася в трішки іншому форматі. Зокрема вона відбулася не по районах, як це було попередніми роками, а союзними колонами. У пресі вказувалося що кожний союз складав окремо колону. Робітники збиралися у себе на підприємствах, звідки йдуть на союзні збірні пункти, а звідти колонами по визначеному маршруту. Окремими колонами йшли студенти та ТДО Авілхем. Військові частини йшли разом зі своїми шефами. В Києві було аналогічно, замість районних відбувалася загальноміська демонстрація не за районним принципом, за профсоюзним¹²⁸.

Таким чином, підсумовуючи варто відзначити, що форми святкування річниць «Жовтня» протягом 1920-х років були досить різноманітними і поступово еволюціонували протягом даного періоду. Зокрема на початку 1920-років форми святкування були досить скромними і зводилися лише до проведення лекцій, бесід мітингів, маніфестація, у великих містах таких як Харків і Київ проходили

---

¹²⁸ До святкування XI роковин Жовтневої революції // «Вісті ВУЦВК» (24 жовтня), № 2439 — с.

святкові демонстрації. Також характерною рисою на початку 1920-х років було досить поширеною тетралізовані вистави, теми яких склалися у Головополітосвіті і були підпорядковані меті сформувати відповідно світоглядну картину світу у їх учасників. Згодом, починаючи із середини 1920-х років святкування «Жовтня» поступово набирає обертів, адже охоплення свята стає більшим, за допомогою залучення більшої кількості організацій таких як комсомол, профсоюзи, які проводили лекції, бесіди, вечори спогадів у своїх установах, займалися художнім оформленням свята. В подальшому, особливо в ході відзначення 10-річчя «Жовтня» більшовики стали застосовувати в ході святкування техніку, яка мала підсилити художнє формлення, вплив на емоційну складову учасників святкувань та їх підсвідомість. Для цього стали застосовувати радіоустановки для передачі трансляції святкувань якомога більшому загалу, а також демонстрації кінокартин в ході святкування. Найголовніша частина святкування, а саме святкова демонстрація, також зазнавала змін протягом 1920-х років, а саме в рамках надання більшої масовості святкуванню кількість учасників жемонстрації напротязі 1920-х років поступово збільшувалася. Це свідчить про те що форми святкування протягом 1920-років поступово урізноманітнювалися

Розділ 6

Міфологізація історії Українських національно-визвольних змагань у відзначенні річниць «Жовтня»

В той же час коли більшовики прийшли до влади і утворили РСФРР, в Україні проходили власні процеси національного державотворення, які здійснювала УНР. Це стосується зокрема і творенню святкової культури, яку здійснювала УНР і яка була утверджена “Законом про восьмигодинний робочий день” у січні 1918 року. Згідно даного закону вводилося низка християнських свят (6 січня – Хрещення, 25 березня – Благовіщення, 15 серпня – Перша Пречиста, 14 вересня – церковний Новий рік, 25-26 грудня – різдвяні дні тощо – усього 12), так і світські (1 січня – Новий рік), зокрема і українські політичні свята: 27 лютого – день повалення царату (за старим стилем), 1 травня – «робоче свято», або «свято праці»; 7 листопада і 9 січня – «Національне державне свято III і IV Універсалів». Таким чином УНР мала власні, відмінні від більшовиків, свята, які символізували справжні віхи українського державотворення.

Однак через поразку українських національно-визвольних змагань і утворення УСРР під владою більшовиків, всі українські національні свята було скасовано, а замість них було встановлено радянські свята. Це було здійснено тимчасовим положенням «Про восьмигодинний робочий день» від 28 лютого 1919 р, затвердженим Наркоматом праці УСРР, де було сформовано радянський календар вихідних в Україні. До нього входили церковні свята, яких налічувалося 9 з 12-ма вихідними днями, а також власне радянські, яких було 5. Це були такі свята як Новий рік (1 січня), річниця Кривавої неділі 1905 роки (22 січня), день повалення царату (12 березня), день Паризької Комуни (18 березня), День Інтернаціоналу (1 травня) і день Пролетарської революції (7 листопада).

В ході святкувань радянських масових святкувань, зокрема в ході відзначення річниць «Жовтня», дуже часто зверталися до історичних тем, зокрема до історії встановлення радянської влади на території України. Однак ці звернення

до історії здійснювалися для того, щоб обґрунтувати легітимність та закономірність приходу до влади більшовиків. І тому історія міфологізувалася, створюючи позитивний образ більшовиків, та негативний образ всіх тих з ким радянська влада воювала. Це зокрема стосується і Українських національно-визвольних змагань 1917- 1921 рр., коли відбувся черговий етап українського національного державотворення, який, на жаль, зазнав поразки. Більшовики у власному тлумаченні створювали негативний образ як окреми діячів, так і загалом Центральної Ради, УНР, Гетьманату Павла Скоропадського.

Однак мало того, що такий образ більшовики створювали, його вони ще й активно насаджували у свідомості населення, формуючи потрібну для них у населення картинку щодо історії встановлення радянської влади, сутності та значення українських національно-визвольних змагань. І для цього активно використовувалися радянські масові святкування, зокрема й жовтневе свято.

Найактивніше цей процес здійснював в ході підготовки до чергової річниці відзначення «Жовтня». Адже підготовчий процес активно висвітлювався у пресі і тому було зручно публікувати власне бачення щодо історії саме у пресі. Однак для кращого сприйняття населенням, історія українських національно-визвольних змагань, яку більшовики називали «режимом» та «дрібно-буржуазним націоналізмом», публікувалися у формі спогадів про ті події. Однак це не були спогади в прямому значенні цього слова. Це був чітко відредагований, наповнений міфами матеріал, який проходив ретельну підготовку в спеціальній установі, яка називалася Істпарт. Саме без відома цієї установи не могли публікуватися жодні історичні спогади, адже в Істпарті вони оброблялися таким чином щоб відповідати усім ідеологічним та світоглядним поглядам більшовиків і які мали формуватися у населення в тому числі і за допомогою цих спогадів. До прикладу в УСРР в

Харківському окрузі таку функцію виконував Харківський окружний істпарт¹²⁹, який редагував історичні матеріали для різних газет, в тому числі і для газети Вістей ВУЦВК, спогади надруковані у якій слугують яскравим прикладом для міфологізації Українських національно-визвольних змагань 1917-1921 рр.

Так у газеті «Вісті ВУЦВК» від 6.11. 1924 р. поміщено «спогад» під назвою «За лаштунками Центральної Ради в жовтневі дні»¹³⁰. Дана стаття створювала негативний образ як окремих діячів Центральної Ради, так і її діяльності загалом. Так зокрема міністра харчових справ УЦР М. Ковалевського у даних спогадах зображають як особу досить жадібну і схильну до розкошів, і для цього наводиться аргумент про те що в нього в кабінеті знаходилися досить дорогі меблі та крісла.

Що ж до діяльності самої Центральної Ради, то вказувалося на те що нібито їх не підтримує населення, зокрема робітники і тому вони організували заколот на заводі «Арсенал». Таким пропагандистським прийомом у населення хотіли сформуванати ставлення до УЦР як до нелегітимного органу, який не мав підтримки серед населення. Однак найбільш показовим є момент про те, як нібито відрегувала УЦР на повідомлення про заколот на заводі «Арсенал»: «Грушевський очунав першим. Він схопився. Тепер уже трусилася не сама борода, трусилися його руки, він цілий.

- Розстрілять!.. Розстрілять!.. - захилюався він вигуками.»¹³¹

Очевидно, що такий опис, який не мав нічого спільного з історичними фактами, адже такий опис є цілком вигаданим, який мав на меті зобразити діячів Центральної Ради в негативному світлі, в даному випадку як жадібних до розкоші, боягузів та жорстоких, і таким чином сформуванати у населення негативне

---

¹²⁹За лаштунками Центральної ради в жовтневі дні // «Вісті ВУЦВК» (6 листопада), № 1247— с.

¹³⁰ Там само

¹³¹За лаштунками Центральної ради в жовтневі дні // «Вісті ВУЦВК» (6 листопада), № 1247— с.

ставлення до діяльності та діячів УЦР. І таким чином обґрунтовувалася необхідність війни проти УЦР та усунення їх від влади. Тому для цього й створювали такі і подібного роду міфи про Українські національно — визвольні змагання 1917-1921 рр., адже об'єктивних причин для пояснення своєї легітимності у радянської влади не було.

Такими чином, підсумовуючи, що в ході підготовки до радянських масових святкувань в 1920-х роках, зокрема до відзначення річниць «Жовтня» значна увага приділялася історії становлення радянської влади, яка зображалася виключно в ідеологічному руслі, показуючи більшовиків виключно у позитивному світлі. Це потрібно було для радянської влади з тієї точки зору, аби легітимізувати свою владу в очах населення, переконати у закономірності та правильності того, що вони прийшли до влади. А для цього більшовики міфологізували історію, перекручуючи, спотворюючи факти щодо своїх конкурентів, чим до речі й займався Істпарт. Це стосувалося і висвітлення подій Українських національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. , де як окремих представників, так і загалом Центральну раду, гетьманат Скоропадського, УНР, зображали виключно у негативному світлі, придумуючи їм риси та якості, яких не існувало. Це мало досить згубний та негативний на становлення української незалежної держави, адже уявлення про неї формували у населення різко негативне, спотворюючи історичні факти та об'єктивні дані. Однак попри це, як показує історія, становлення незалежної України відбулося, як би більшовики не старалися очорнити пам'ять про етапи справжнього українського національного державотворення.

Висновки

Отже, підсумовуючи, радянські масові святкування, та відзначення річниць «Жовтня» в УСРР в 1920-х роках слугували сильним інструментом для впливу на населення. Адже для радянської держави, яка була тоталітарної, важливо було нав'язати населенню власні цінності, норми, поведінки, ідеали, переконання, які б формували у населення позитивне ставлення до влади, переконуючи у власній легітимності та вірності політичного курсу. І як один із засобів для досягнення такої мети було обрано радянські масові святкування, зокрема жовтнєве свято, на яке покладалося досить різноманітні функції.

Підготовка та проведення річниць «Жовтня» здійснювалася досить централізовано і була поставлена під жорсткий контроль. Для цього було створено цілий ряд святкових комісій, які здійснювали підготовку на всі адміністративних рівнях. В масштабах всього СРСР керувала процесом підготом Центральна комісія в Москві, якій були підпорядковані республіканські комісії, в УСРР це була Центральна комісія в Харкові, якій підпорядковувалися окружні комісії, окружним районні, а районним сільські комісії. Така ієрархічна та централізована структура дозволяла контролювати діяльність комісій та виконання директив та установок на місцях. Однак святкові комісії до того ж контролювалися партійними органами, а саме виконавчими комітетами тих адміністративних ланок де вони перебували. Це яскраво засвідчує те, що організаційна структура підготовки та проведення відзначення річниць «Жовтня» була досить централізованою та жорстко контрольованою.

Така організаційна структура була зумовлена ідеологічною складовою проведення свята, адже святкування «Жовтня» проводилося за єдиним зразком і несло у собі ідейну складову, яку більшовики намагалися прищепити населенню. Однією з найголовніших таких ідейних складових була ідея про необхідність єдності народу та партії і для цього в ідеологічному руслі подавалися події міжнародного характеру, де все зводилося що на СРСР мають напасти, хоча

насправді це була вигадка не пов'язана з реальністю, і тому варто гуртуватися навколо партії. Також свято слугувало для пропаганди вирішення завдань в політичній, економічній, культурній сфері. Це зокрема стосувалося побудови нових заводів, ліквідації неписьменності, сільськогосподарської кооперації. Таким чином свято слугувало досить потужним інструментом для насадження серед населення власних ідей, норм, цінностей та ідеалів, а також пропаганди вирішення поточних завдань.

Для цього використовувалися досить різноманітні форми у відзначенні річниць «Жовтня», які еволюціонували та зростали протягом 1920-х років. На початку 1920-х років святкування зводилося в основному до бесід, лекцій, вечорів спогадів на заводах та фабриках, влаштовувалися святкові мітинги, у великих містах таких як Київ та Харків влаштовувалися святкові демонстрації. Однак найбільшу увагу в цей період надавали театралізованим виставам, через які населенню намагалися донести ідейне спрямування свята. З середини 1920-х років форми святкування дещо розширюються в тому сенсі що стають більш масовими, святкові демонстрації стали налічувати більшу кількість учасників, а різні організації як комсомол та профсоюзи стали активніше залучати до святкування задля створення ефекту масового святкування. На жаль, досить активно більшовики залучали до святкування дітей та молодь, зокрема через комсомольські організації, які найкраще переймали більшовицький світогляд, що дуже негативно позначилося на розумінні та баченні українських національних державотворчих процесів у подальші роки існування радянської влади та після її розпаду.

Також більшовики задля обґрунтування легітимності власної влади міфологізували історію, перекручуючи та спотворюючи реальні факти. Це стосувалося і процесу Українського національного державотворення, де представників та інституції, до прикладу Центральну раду, її діяльність подавали виключно в негативному руслі, що негативно позначилося на розумінні справжніх

етапів українського національного державтворення. В ході підготовки до відзначення річниць «Жовтня» в пресі публікувалися спеціальні матеріали, які називали «спогадами», однак насправді це були чітко та написані та відредаговані в більшовицькому ідеологічному руслі матеріали спеціальною установою, яка називалася Істпарт, без відома якої не могли публікуватися жодні матеріали чи то в пресі чи в іншій літературі. Такі «спогади» публікувалися і про Центральну Раду та її діячів, про Гетьманат Скоропадського, УНР, на яких навішувалися різного роду ярлики та очорнювалися в очах населення їхня суть та діяльність. Для цього такі матеріали і публікувалися саме у формі спогадів, тому що це була найзручніша та найлегша форма подачі матеріалу для населення. Однак як би радянська пропаганда не старалася за допомогою відзначення річниць «Жовтня» в 1920-х роках стерти пам'ять про українську національну державність, становленню української незалежної держави завадити не вдалося.

Список використаних джерел та літератури

Джерела

1. Газета «Вісти -Известия» 1922 р. (3 травня) №720.
2. Газета «Звезда» 1923 р. (3 травня) № 235.
3. Газета «Звезда» 1924 р. (4 травня) № 536.
4. Газета «Звезда» 1925 р. (5 травня)№ 832.
5. Газета «Вісті ВУЦВК» 1921 р. (7 листопада) № 214.
6. Газета «Вісті ВУЦВК» 1922 р. (9 листопада) № 252.
7. «Вісті ВУЦВК» (7 жовтня), № 225
8. «Вісті ВУЦВК» (18 жовтня), № 234
9. «Вісті ВУЦВК» (29 квітня), № 1985 — с. 2
10. «Вісті ВУЦВК» (24 жовтня), № 239
11. «Вісті ВУЦВК» (5 жовтня), № 2116
12. «Вісті ВУЦВК» (24 жовтня), № 2439
13. «Вісті ВУЦВК» (6 листопада), № 1247
14. Газета «Пролетарий» 1923 р. (9 листопада) № 7.
15. Газета «Думка» 1924 р. (9 листопада) № 252.
16. Газета «Вечернее радио» 1924 р. (10 листопада) № 73.
17. Газета «Вечернее радио» 1925 р. (9 листопада) № 256.
18. Газета «Известия» 1925 р. (10 листопада) № 1781.
19. Газета « Пролетарская правда» 1925 р. (10 листопада) № 257.
20. Центральний державний архів громадських об'єднань (ЦДАГО), ф. І, спр. 773.
21. Постановление Президиума ЦИК СССР от 26.10.1927 «О праздничных днях, посвященных годовщине октябрьской революции, и об особых днях отдыха». –Режим доступу:

<http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ESU&n=26474#0009863304288725727>

Список літератури

1. Келембетова В. Ю. Суспільно – побутові функції радянської обрядовості / В. Ю. Келембетова. – К.: Наукова думка, 1984. – 192 с.
2. Закович Н. М. Социалистическая обрядность и формирование нового человека / Закович Н. М., Бабанюк В.В., Онищенко А.С. – Киев: Политиздат Украины, 1979. – 351 с.
3. Дулуман Є. К. Становлення і функції радянських обрядів та свят / Є. К. Дулуман. – Київ: Наукова думка, 1983. – 152 с.
4. Конович А. А. Театрализованные праздники и обряды в СССР / А. А. Конович . - Москва : Высшая школа, 1990. - 268 с.
5. Аль-Ані, А., Кузіна, Н. В., 2012, Державна політика по впровадженню радянської обрядовості в Українській РСР / А. Аль-Ані, А., Н. В. Кузіна // Етнічна історія народів Європи. - 2012. № 38. - С. 40–44.
6. Державні радянські свята: історико-культурологічний аспект / Т. Гаєвська // Культурологічна думка. - 2013. - № 6. - С. 153-159
7. Символічний простір тоталітарних масових свят (на прикладі святкування 1-го травня в Радянській Україні у 1929–1939 рр.) / Н. Т. Гогохія // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Історичні науки. - 2010. - № 23. - С. 202-209.
8. Советские революционные праздники в 1918–1920-е гг. / С. Н. Шаповалов // Теория и практика общественного развития. – 2010. - №1. – С. 288-294.
9. У истоков советских праздников / Н. С. Полищук // Советская этнография.- 1987. - №6. – С. 3-15.

10. Особенности организации и проведения первого советского государственного праздника в 1918 г. / С. Н. Шаповалов // Общество: политика, экономика, право. – 2011. - №2. – С. 30- 34.

11. Кустова Э. Советский праздник 1920-х годов в поисках масс и зрелищ / Эмилия Кустова // Неприкосновенный запас. – 2015. – № 3. – С. 57–77.

12. Государственные праздники как инструменты символической политики: Возможности теоретического описания / В. Н. Ефремова // Символическая политика. – 2014. — Вып. 2. — С. 66–79 .

13. Советский государственный праздник как механизм формирования репрезентативного образа власти и социокультурной коммуникации (1917–1920-е гг.) / Н. В. Шалаева // Власть. – 2013. - №1. – С. 132-136

14. Советские праздники и политическая социализация молодежи / С. Н. Шаповалов // Общество: политика, экономика, право. - 2013. - № 3. - С. 30–33.

15. Советские праздники как способ конструирования новой социальной идентичности / Т. С. Мартыненко // Человек в мире культуры. Региональные культурологические исследования. — 2017. — № 2/3 (21). — С. 111–115.

16. Массовый праздник в советской социокультурной модели / И. Н. Пронина // Вестник Челябинского гос. ун-та. - 2015.- № 19 (374). - С. 114–121.

17. Формирование советской праздничной культуры в 1920-е годы: новые ритуалы в процессе социального конструирования / Л. В. Лебедева // Фундаментальные исследования. – 2015. – № 2-8. – С. 1784-1787.

18. Образы врагов революции в праздновании годовщины Октября: сожжение изображений противников (1918-1920 гг.) / К. В. Годунов //

Вестник Пермского университета. Серия: История. -2015. - № 2(29). – С. 104-112.

22. Первое десятилетие Октября в системе советской пропаганды. / С. Б. Ульянова // Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 2. История. – 2007.– С. 157 – 162.

23. Празднование первой годовщины Октября и ожидания мировой революции / К. В. Годунов // Новейшая история России. – 2018. - №2. – С.441-448.

24. Эстетика парадов и демонстраций как праздничных ритуалов советской культуры / Л. А. Шумихина, В. Н. Попова // Теория и практика общественного развития. – 2012. - №5.- С. 203-208.

25. Державні свята в Україні 1920 – 1930-х рр. як засіб формування радянських політичних цінностей / О. Тарапон // Актуальні питання гуманітарних наук - 2016. - Вип. 15. - С. 96-102. - Режим доступу:

26. Становлення моделі масового свята в тоталітарному суспільстві / С. А. Куцак // Мистецтвознавчі записки - 2018. - Вип. 34. - С. 60-70.

27. Якобсон С., Лассвелл Г.Д. Первомайские лозунги 7.в Советской России (1918–1943) / Якобсон С., Лассвелл Г.Д. // Политическая лингвистика. – 2007. - Вып. (1) 21. - С. 123–141. Режим доступу: <http://www.philology.ru/linguistics2/yakobson-lasswell-07.htm>

28. Мальте Рольф. Советские массовые праздники / Пер. с нем. В.Алтухова – М.: Российская политическая энциклопедия Фонда первого президента России Б.Н.Ельцина, 2009. – 440 с.

29. Плаггенборг Шт. Революция и культура. Культурные ориентиры в период между Октябрьской революцией и эпохой сталинизма / Пер. с нем. Ирины Карташевой. — СПб.: Журнал «Нева», 2000. — 416 с.